

MA

AKTIVISTA MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, FERENCIEK-TERE 9.

SZERKESZTIK:
KASSÁK LAJOS ÉS UITSZ BÉLA

ELŐFIZETÉSI ÁR MAGYARORSZÁGON:
EGY ÉVRE 60 K. FÉLÉVRE 30 K.

TARTALOM: **Maria Uhdén:** Rajz. — **Barta Sándor:** A kulturájában forradalmasított ember. — **Kahána Mózes:** Versek. — **Kassák Lajos:** Tragédiás figurák. (Regény II.) — **Reiter Róbert:** Vers. — **Hatvani Pál:** Kísérlet az expresszionizmusról. — **Kodály Zoltán:** Kotta. — **Franyó Zoltán:** René Arcos, Henri Martin Barzun, André Spire verseiből. — **Ujvári Erzsébet:** Két ember. — **Hevesi Ferenc:** Ima (6-egyiptomból). — **Lékai János:** De ha mégis...? — **Földes Jolán:** Versek. — **Hercz György:** Versek. — **Mácza János:** A teljes szinpad. (III.) — **Hajós Sándor:** Vers. — **Mihályi Ödön:** Elérkezés. — **MŰVÉSZET:** **Kahána Mózes:** A »Ma«-t több ízben ért támadásokról. — **Szépál Árpád:** Az új líra élése. — **Kürti Pál:** Két új regény. — **MA** köréből.

IV

MARIA UHDÉN: RAJZ

6

ÁRA 3 KORONA.

A KULTURÁJÁBAN FORRADALMASÍTOTT EMBER

AZ AKTIVISTA CSOPORT III. ELŐADÁSA

Ha igaz az, — szerintem jórészt igen — hogy minden eddigi társadalom története osztályharcok története, akkor ehhez hozzá is kell tenni: hogy minden produktív társadalmi változás *nagysága* a tömegek milyen igényességi nagyságának a függvénye. S ezzel másithatatlanul irányba szabtuk utunkat, a mai kulturális összetevők — tehát a mai ugynevezett „igényessé” tevő kultúra — megbontása felé.

Ezek a kulturális összetevők ma kivétel nélkül az igénytelenség determinánsai, mert kivétel nélkül kapitalista előfeltételek dobták őket életté — a tömegek *hogyan és mennyire* élni — akarásává. A mai kulturális összetevők hű kifejezői annak a gazdasági rabszolgaságnak, amelyen a kapital-feudalista termelési rend épül és elvész. De nemcsak kifejezői, — kiszolgálói, alátámasztói, mert a proletáriátus mai kulturális adottsága mellett konzolidáló, konzerváló és norkotizáló erők. Helyzeti energiájuk alig mérhető le, mert a gazdasági bajok közben szinte lopva kerültek bele a különben forradalmi proletáriátus lelki világába. Ebből legtermészetesebben következik, hogy a tömegek gazdasági forradalmisításával párhuzamosan meg kell indulni a kulturális forradalmisításnak is. Mertha valaki a mai tanácstalanságba és nagy munkabérékbe szerelkezett külföldi munkásság példáján nem hiszi a történelmi materializmus igazának lesújtó kicsinyessé tevését a jólakott aktualitásban, az akár az orosz gazdasági forradalmakat megelőző kulturforradalmakkal is beigazolhatja önmagának, hogy még az *anyagért* való harcnak is elengedhetetlen előfeltétele az ember már kulturális strukturájának megbontása, a régi determinánsok kiküszöbölése, tehát az új és merész átértékelések egész sora.

S akik az „Überbau” problémáját, még mindig csak a gazdasági viszonyok szimpla föléépítményének akarják elkezelné, — azok az élet anyaggal és gondolattal véres és állandó keverődésében nem látják, hogy az ugynevezett „Überbau” nem valami bagolyvár a társadalom fölé, hanem igen is beleépítettség a tömegek eszébe, beépítettség, mely minden harcnak minden forradalomnak, minden igényességnek eleve meghatározója.

És ezek a beépítettségek legnagyobbbrészt még a kapitalista osztályuralom ideológiáit szolgálják. Vagyis mi történt? Semmivel sem kevesebb, mint hogy a felszabadulni akaró különben forradalmi proletáriátus ugyanazokkal a morális ideológiákkal

harcolt a kapitalizmus ellen, mint amelyekkel a kapitalizmus a maga kizsákmányoló uralmát megteremtette és összetartotta, illetve a proletáriátust már elérte és önmagában leszerelte.

Elsősorban tehát ezeket — a proletáriátusnak már véréig beépített kapitalista fészkeket kell megtisztítani és újjá, tényleg forradalmassá fűteni az embert.

Ehhez azonban a legkiméetlenebb lelki anarchia kell, mely az ember kapitalista sémákon mozgatott gondolatvilágát megbontja, lélegzethez engedi: mert a végtelent, az erkölcsi és testi kötelességet, a szabad és a mégis marakodás nélküli életet vetíti elébe.

Állandó anarchia, amely minden olyan determinánst lerombol, amelyik nem a legmaximálisabbra feszíti az egyén munkabírását és igényessé válását, amely nemcsak felold, de kivántat, szuggerál a praktikus tudaton át az anarchikus erők összefogására, szóval a rombolás helyébe az építkezésre hajszol, mely tehát végeredményében az emberi látást és merni-akarást a legmagasabb pontig labdázza fel.

Anarchia: magyarul uralomnélküliségre törekvésnek lehetne nevezni, de a mi értékeléseinkben: az örök megbontó, az örök elégedetlenkedő, a soha megállni nem akaró individuum hite az életnek csak az egyetemesben kiélhető maximumában: mely a legtöbbet rombolás, hogy a legtöbbet építkezéssé válhasson. S mert praktikus anarchia, nem válhatik soha l'art pour l'art-á, hisz ma, amikor az új gazdasági rend előfeltételét hirdeti az új társadalom megépíthetőségéhez, épen a gazdasági harcok intenzitásának felfokozása érdekében akarja megbontani az egyén régi harcképtelen morális strukturáját.

De az anarchia mégsem öncél és ha nem is eszköz, előfeltétel az előbbrejutáshoz, s mert az aktivizmus nem ismer nyugalmi állapotot, — az aktivista mindig maximálisan akar élni, ehhez akarjuk most megteremtteni a kulturális előfeltételeket — nemcsak előfeltétel, hanem állandó kifejezője a *fejlődésben* levő társadalomnak.

Nyilvánvaló, hogy minden forradalmat kisebb vagy nagyobb mértékben az emberi benső anarchiája — önmagával és a világgal való összekülönbözése — előz meg. *Ennek az anarchiának méreteitől függ a forradalom beteljesítő képessége.* Magyarországon ez az anarchia ez a megbontó alátrágyázó, ez az egyensúly billentő erő majdnem a nullával határos. A proletáriátus tényleges forradalmi nevelése elsikkadt a kis és nyárs polgári kapitalista kultur-sémákon gondolkodó vezérek hatalmi harcában ösztönösen anarchikusra hajló természetét a proletáriátusnak, kis polgári ugynevezett „erkölccsel”, művészettel és kimondottan konzervatív társadalmi tagozottságokkal

és életláttatással igyekeztek és jórészt sikerrel az elégedettség, az igénytelenség, a szociálpatriotizmus sineire kormányozni.

Hatosos munkabér csatákhoz, félórás munkaidő-lecsipegetésekhez, „higénikus” istálókhoz, tényleg se nmi szükség sem volt arra, hogy az élés maximumáról, új városokról új asszonyokról, új művészetekről, új emberről, új életről, tehát harcosabb csatákról tanítsanak.

De nemcsak, hogy nem volt szükség rá, el kellett mindenkit némitani, aki szemben az evolúciós lelkendezés levitézlett, humbugjával *belátható időn belül* akarta az Új Életet, s ezért új harci eszközöket hirdetett; elsősorban: az új, bensejében, kulturájában forradalmasított embert.

Most, hogy a tömegek gazdasági forradalmasításával a kommunizmus, mint gazdasági program könnyen megvalósítható, nem szabad megfeledezni a proletáriátus kulturális forradalmasításáról, *mely az igényessé tevés, egyedüli, állandó, a pillanatnyi jólakottsággal sem lecsatornázható előfeltétele.*

A kultur igényesség az az egyedüli reális biztosítéka és alapja a jövő társadalmának, amely nélkül a legszebb a legpraktikusabb élet elgondolás is csak merő humbug vagy szánalmas utópia.

De vajjon hogyan és mivel lehet igényessé nevelni a mai embert, — akivel még a saját érdekeiért harcoló pártok is az igénytelenítés vagy legalább is a neutralitás álláspontján voltak?

Hogyan és mivel lehet ezt a törvényekbe és elméletekbe lefoghatatlan vergődő tömeget az igényesség felé hurcolni — amikor minden megtörtént, hogy csak az aktualitásban, tehát a testi és szellemi nyomorban felzúfolt indulatok — vagy a nyomor-nélküliségben (relatív jólét) — elerőtlenedésben — élje ki és le magát.

És kell. Kell, mert minden realitásától megfosztjuk a holnapért való, — tehát állandó harc lehetőségét, ha nem találunk egy ilyen katalizátort — mely anélkül, hogy maga felhasználódna, az indulatokat és elgondolásokat úgy keveri és éleszti, hogy erőben állandóan hatványozódjanak. Ez a katalizátor a kultur-igényesség. A kultur-kivánságaiban forradalmasított ember. Ember, aki már nemcsak a több és jobb kenyérért, hanem a monumentálisan szabad és gondolkodó társadalomért dobja ki magát az utcákra. Az új életért — mely már nem a gazdasági harcokban, hanem a kulturában fogja felélni magát.

De nézzük meg az emberek *mai* kulturás adottságát, vajjon igényessé nevelhetik-e ezek az embert, vajjon újjá formálhatják-e, vajjon egyáltalában felkeltik-e benne egy szebb, egy különb élet szükségérzetét?

Nem. Szó sincs róla.

A morál, amely akár nyíltan, akár burkoltan, tudatosan vagy tudat alatt, kijátszottan vagy dogmává istenítetten az ember koncentrikus életirányítójává lett, szimpla kifejezője a mindenkori gazdasági strukturáknak. Változása majdnem egybeesik a divat vagy a termelési eszközök változásával. Hogy mennyire így van ez, azt a háborúk bizonyítják a leghappán-sabbban, amelyek a tankokat és lángszórókat emelték a termelés centrumába, s vele együtt a gyilkolás morálját — a haza, a vallás és a szociáldemokrata — haza stb. látószögéből.

Ami az abszolút morált illeti, az ugynevezett etikai normákat, ezek annyira élettől absztraháltan a tudósok és jó emberek fejében készültek, hogy távol-ságuk a kor emberétől még megközelítőleg sem érzé-kíthető.

A „morál” az a szó, amelyik a legilletéktelenebbül kér helyet magának az emberi szavak szótárában. S hogy mégis kell és pedig kihangsúlyozottan, az mindig az uralkodó osztályok mesterkedése, mert belátják — és jól látja ezt ma a kapitalizmussal szövetezett szociálpatriotizmus is, — hogy a morál olyan misztikus erővé nevelhető az emberekben, mely a legalkalmasabban tud felvíváznni arra, hogy azok mindig az öntudatlan osztályok érdekei ellen cselekedjenek.

Mondhatnám: morál — azzal az ügynökkel azonos amelyik a legkényelmesebben, a legkisebb kockázattal lopja be az uralkodó osztály érdekeit az ember cselekvés *előtti* mérlegelésébe. És biztosan dönt.

Közrend, tisztesség, „rendes ember” — „jó ember” — fogalmai — amelyeken a kapitalista társadalom nagyjából, ha torzan is — fönnáll — mind közvetlen függvényei annak a moráltalanságnak — amellyel a kapitalizmus társadalma rendjét, tehát kizsákmányoló uralmát fent tartja. Mert amíg egyrészt a lehetetlenre — merő aszkézisre neveli az embereket — addig másrészt (ép ez az inkonzekvencia teszi létét) él a lehetővel — mely saját dogmái szerint az erkölcstelen. Él a lehetővel és izmosodik, — a tömeg pedig a maga ezer zsákutcába nyomorított haragjával állandóan küzködik belenevelt önmagával tulajdonképpen önmagáért a lehetetlen ellen. S így mérhetetlenül meg van hendikeppelve.

Konzekvencia, hűség, becsületesség stb. mind a kizsákmányoló rend tudatos vagy tudatalatti termékei. Változó formában, de azonos lényeggel lelki biztosítékai az osztályuralom konzerválódásának.

Megbontásuk és megbomlásuk szükségszerűen a kapitalizmus megbontását is jelenti.

Közrend.

Vagyis a kapitalista társadalomban osztályrend,

mely alatt a zavartalan békés, együttműködés értendő. Együttműködés kizsákmányoló és kizsákmányolt között. Egyik osztály zavartalan uralma a másik fölött, a másik morális lenyugözésén át, elhítelve vele, hogy a közrend a proletáriátus hivatoltságának és érettségének megérzékítője.

Tehát rend! hogy zavartalanul, mennél kevesebb költséggel folyjon a kizsákmányolás.

Rend! Hogy semmi se zökkenjen ki a régi kerékvágásból.

Rend! hogy a felbomló „rend” káoszából ne dobhassa életté magát, az új élet, mely szükség-szerűen már kevésbé fog a „rend” állandó határai közt elhelyezkedni.

Tisztesség?

Vagyis osztálytisztességtelenség.

A ne ölj, ne lopj, ne csalj maszlagja a nép között, hogy mindezek már a legelső iskoláktól kezdve, tehát dogmává kövesülten eleve megakadályozzák a tömegek ráeszmélését a való helyzetre. Mert a kapitalista társadalom csődjét épen az jelenti, hogy már senki sem akar a meglopott, a megcsalt, a legyilkolt helyén az eszköz maximumától kábultan meggebedni.

A felbomlás, a tömeglélekbe lopott kapitalista morál szétzüllése: az anarchia.

Ennek a „züllésnek” okos neutralizálása: a tisztesség, a becsület, a rendes ember — tehát a jó ember strukturája, mely készen vár minden újszülöt-tet, hogy abba belenyomorítottassék.

És hiába, amíg a kapitalista rendben, a felsza-badulni akaró proletáriátust saját pártjaik arra tanít-ják, (jelenleg az összes szociálpatrioták) hogy tisztességesek legyenek, tehát sokat és jól dolgozzanak, tiszteljék a kizsákmányolás rendjét, a csendőrt és a vénasszonyok 70 esztendejét, addig minden megtör-tént ahhoz, hogy az osztályharc leszereltesék, az anarchikus erők elnyomassanak.

A becsület társaimmal szemben nem becsület, hanem szolidaritás, érdekközösség, nem morálon, hanem praktikus felismerésen nyugszik.

És épen ezt a praktikus felismerést sikkasztja el a morál isteniesen misztikus kitapogathatatlansága. S mert a proletáriátussal minden szociálpatriota nép-felvilágosítás dacára sem lehet már elhítetni, hogy őt elsőrangú érdekek kötik a kizsákmányoló terme-lési rendhez — kellett tehát közvetett eszközöket találni, amellyel félrenarkotizálhatták a tömegeket. Ez a kapitalista társadalomra vonatkoztatott közrend, tisztességes józan munkás, a a nem lelkiismeretlen pártegységbontó kiebrudalt vagy szalmafejű diák, nagyszent morális jelszavaiban megis történt.

Ami nem történt meg, a lopás, gyilkolás, im-

praktikus rombolás, az a pszichológia magyarázása. Ami nem történt meg: a mindenároni konzekvencia hazugság-vevényének átpillérezése a munka erénnyé sakálkodásának leegyszerűsítésre, a családi és minden társadalmi rohadtság eltakarításának munkája annak okára ennyit:

Közvetlen lopás, gyilkolás, rombolás, csak az abnormális, kulturálatlan tömegek eszköze vagy külön csak szituációokozta reflex. Mert a lopás, a gyilkolás, a rombolás a kulturált észben és indulatokban normális sőt zseniális kapitalizmusnál nem közvetlen, hanem intézményesen szervezett: úgy hívják Állam.

Intézményesen szervezett, intézményesen magyarázott és elkendőzött, intézményesen és ezerszer rehabilitált.

Most a szociálpatrioták által.

És jól értsük meg az állam nem politikai szerv, az állam a mindenkori gazdasági strukturáknak a kifejezője: az állam mint Marx és Lenin mondja az osztályellentétek terméke és lehordója. A politikai „hatalom” semmi egyéb, mint a termelési rend fölötti hatalom bírás végzetes illuziója.

Az állam az intézményesen szervezett kapitalista-feudalista terror, az öntudatlan, tehát kulturálatlan tömeg erején, az öntudatos tömeg ellen.

Az állam gazdasági és lelki strukturáknak nemcsak kifejezője, de konzerválja és így az ehhez szükséges ideológiák forrása is.

Minden hatalom megtermi a maga ideológiáját, szóval amit általában kulturának neveznek.

Tehát az állam — mint a kapitalista termelési rend intézményes kifejezője — a kultura forrása is. Hogyan?

Az ember él.

Társadalomban.

A társadalom él az államban.

Az ember él az államban.

Az ember iskolába jár, dolgozni jár, megnősül, gyereket szül, nem szül gyereket, utazik, nem utazik, adót fizet, nem fizet adót, istenkáromló, vagy isten-hívő, bebörtönzött, vagy be nem börtönzött — az állammal találkozik minden utca sarkon.

Az állam él az emberben. Átörökölheto, mint terheltség: mint feltétlen terheltség, mert fix.

Az állam tehát egészen közelről meghatározója a kulturának: mint kapottság.

Ketrec, amelybe beleszorul az elrontott szem.

Ketrec, amelyben végül is megnyugszik és építkezni kezd az elgondolás: úgy ahogy tud.

De nem csak ketrec, tehát aktív. Belekönyököl az életedbe az apádon és anyádon át, az isko-

láin, az ujságjain, a költőin, színházain, szokásain és morálján át, a törvényein át.

Az állam végeredményében az a közvetítő szerv, amelyen át a kapitalizmus legkényelmesebben sőt legtöbbször apás, szokratesi álarc mögül zsarnokoskodhatik a proletáriátus felett.

Ha kell ütköző és védő.

Tehát a kapitalizmus felé közeledve: azt meg-elező.

Ebből következik, hogy az állam ideológiája és kulturája elpusztításának meg kell előznie a „kapitál” pusztulását.

Erre a szerepre hivatott az ideológikus anarchia.

De mit látunk? A szocial-patrióták, ahelyett, hogy az egész világon az anarchikus erőket táplálni segitenék, konzolidálni igyekeznek a már felbomlásnak indult államot, s így az állam talpraállítással párhuzamosan, talpra akarják állítani a fejetvesztett kapitalizmust is.

A szociálpatrióták az anarchikus erők megfojtására vállalkoztak: s így magyarázható csak az, hogy miért nem volt probléma nekik és miért nem probléma ma sem: a lopás, a gyilkolás, a rombolás és az ez elleni preventív, a detektív kapitalista morál, ezzel szemben pedig: az ember benső struktúrája az anarchia felé, tehát az inkonzekvenca, az immoralitás, a kapitalista renddel szembeni legteljesebb, legkiméletlenebb destrukció.

Miért tiltakozik oly vehemesen a széthúzó erők ellen: mint a szabadszerelm és család felbomlása, az új művészetek stb. ellen.

Mindezek magyarázatául, de egyúttal az ortodox történelmi materialisták felé ezt. A szociálistapártok vezetői, mint általában a munkásság vezetői, kulturájukban éleslátásukban, nagyrészt merő kispolgári, tehát kapitalista kulturán tejelődtek. Nem forradalmosították nem értékelték át benső önmagukat, hogy igényességük túl a beteljesült napi politikán és evolúciós lelkendezéseken az örök forradalom, a megállás nélküli rombolás és építkezés felé determinálja őket. Éleslátásukban morális, családi, művészi elgondolásaikban konzervatív gyakorlati és elvi álláspontokat képviseltek és propogáltak. Emberi életük maximumaként kiélték magukat a gazdasági harcokban, de ott is mint békés családapák, félszeg erkölcsösök és felelőtlen szépet tisztelő. Kulturájuk, a kispolgári volthoz ragaszkodás, minden tényleg forradalmi lendülettől visszajózanította őket a család, az asszony, a hályhák, köre — a konvencióba.

A legtöbb forradalomra determináló tényező hiányzott belőlük az új, a maximális kulturáért, tehát a maximális életért való intranzigens fájdalomérzés. Érzés a szó ordító fájdalmával, az utálat ízével a

körülfalazó konvenció és nivótlansággal szemben; valami harsány, kenyéren és gyomron átlépett vízió:

Az Embert, aki már százzétű, csodálatos individuuum lesz, akinek a feje a legokosabb fej lesz és mégis, ha szólni fog valahonnan még okosabb és harsányabb hangok szólalnak majd meg válaszul. Ezt ők sohasem érezték.

De ugyan ki hiszi azt — mondhatnák — hogy az emberi benső visszanyerítő konvencióként fog elébe kerülni, az ember gazdasági felszabadulásharcának?

És ki hiszi azt, hogy csak régi önmagunk romjain érkezhetünk be az új, tényleg jobb életbe és ki látja ezt ma, amikor az öntudatlan tömegek fejében is már felragyog az új társadalom keresztmetszete: a bő kenyér és hús és a jó ruha?

Emberek, akik a gazdasági harcokban a szélsőséget teszik, kulturájukban és éleslátásukban alig eszmélnek fel: a kultúra forradalmasításáig, amely az élet tulajdonképeni forradalmasítása.

A kommunizmus törvényszerűen valóra válik: mert papíron kiszámítható, hogy kell. A gyomor a legstabilabb utjelző.

De az új kulturában nincsenek törvények. A kultúra eddig gazdasági uralom alárendeltje volt, holnap, ha teljessé akar válni az új gazdasági rendszerben neutralizáltan kell megélnie. A gazdasági rendszer többé soha maga alá nem gyűrheti a tulajdonképeni életet: a gondolat bekeretezhetetlen nekiszabadulását.

Mert az építész nem lesz többé nyereségre kapzsi vállalkozó.

Az építész végre házát akar majd építeni, amelyik az alkotó legtöbb értékét emészti magába.

A gépészmérnököt sem a meggazdagodás illúziója fogja új tervekbe hajszolni, nem, holnap már nem a pénzért fogja összedolgozni az éjszakákat a nappallal.

A gépészmérnök a mágnes és a villamosság küllőin forog majd el a nagy Felfedezésbe: mely óránként 500 kilométeres gyorsassággal kergeti a gépész-telen vasutakat, az Ural vasércével s Németalföld csipkéjével.

A vegyész nem élelmiszerhamisítványokon nyögi majd arannyá az esztét.

A vegyész talán újra alchimista lesz és életet fog keresni az élettelenből.

Lehet, hogy mindez csak költészetnek tűnik, de nekem az univerzum; az élet megközelítése. És hogy mennyire áll az hogy a gazdasági harcok, amelyeket meg kell vívni és ha kell a legvéresebb eszközökkel, *hogy végül is kimuljanak* — valósággal elterelik az embert az igaz életétől, az élet tulajdonképeni értelmétől: a kulturás teremtéstől, arra minden

példa ma: ami van, s mint Kulturának szemérmetlenkednek élénk.

Asszony és férfi, művészet és irodalom, vallás és morál, amelyek róluk való elgondolásunkkal kulturánkat teszik, mindmegannyi lehordói az egészségesre, a szabadra, a monumentalisra akaró életnek.

S innen van az, hogy amikor mi új életről beszélünk, nemcsak az élet gazdasági földszintjére gondolunk, amelyek amint elkészülnek, ki kell hogy érjenek az ember *teremtő* eszéből, hanem mindenre ami azon túl van, s ami az új ember életformája lesz. De innen van az is, hogy ami törvényszerűen bekövetkezik a gyomrok stabil utbajelzésén: az nem forradalmi.

Az új gazdasági rendért való harc nem egyenlő: az élet forradalmosításával. Az új gazdasági rendért való harc éppen ellenkezőleg és sajnos az élet szaturáltatásával egyenlő.

Az élet forradalmosítása csak akkor következhet be, ha az emberibb életről való elgondolásainak forradalmosítása elvégeztetett.

Tehát a mai ember benső strukturájának szétverésén és az igényesség maximumra feszítésén: mely a legértékesebb élet.

Csak a bensejében megbontott és irányba markolt ember akarhatja az új életet: mely valami telhetetlen éhség féle lesz, a tudás, a nagy, az új: a gondolat felé.

Ledobbantja magáról az erkölcsöt, mert céljait és elgondolásait soha és semmi fix többé, uralmasan, isteni pózban akár, mint állam, vallás vagy erkölcs a sántaságig lesujkolni nem fogja.

Soha többé emberi ész — szituációk produktumaként akkora nem lehet, hogy annál nagyobbat ki ne versenyezhesse maguk közt az emberek. Ez pedig minden uralom vége: anarchia.

A kulturában uralomnélküliség lesz. Anarchia, mely nem lehet több, mert hisz nincs is ennél elképzelhetőn több: mint a kulturás anarchia, az állandóan forradalmi ember, aki örök mozgással rombol és építkezik, semmihez sem kötődik ami fix: eleme az inkonzekvencia: mint legértékesebb életforma.

Inkonzekvencia nem mint cél, de mint vetülete az új, a tartalmas ember életgörbéjének, ha maga mögé emlékezik.

Inkonzekvencia és praktikus tudat egymásból folynak: Minden konzekvens ragaszkodás csak a konzekvencia moráljáért, aszkézis, fájdalomkvantum az előbbremozdult élettől szemben. Az új ember strukturája sohasem jegecesedhetik sablonokba, állandó forrásban, állandó tökéletlenségben kell, hogy legyen a megkívánt tökéletesebbért. Anarchikus

hullámok kergetik halomra egymást benne, amelyek mindegyike értéke akkor többül a megelőzők fölé, ha tágabbra harapja a lehetőségeikért, a tereket. Tágulni! Föl-le és szét.

Minden fix, tehát minden múlt halálát jelenti ez, mert a világ nem agyroncsoló és rágcsálásba barmult *kronologikus sorrendben* vagy ha úgy tekszik *kulturkvantumként* fog helyet kapni a teremtő ember agyvelejében, hanem mint *koncentrált szintézis*. Az emberek nemcsak falni, értékelni, értékelni és értékelni fognak a praktikus elrendezés mellett. És értékmérő lesz az előbbrejutáshoz való alkalmasság vagy az ellenkezője. A többi veszni fog. Így fog és így kell elvesznie minden történelemnek, minden multnak, mely valaha is nem az egyetemesség, a harc, az ufejszézés, tehát az emberért való univerzum centrumából indította el és látta meg a dolgokat. Az életben nincs meg a létjogosultságuk az önmagukért való gesztusoknak. Vagy beállíthatók a továbbharc eszközei közé vagy megszűnnek.

A harcnak ebben a tüzes, vérhangú forgatagában így kell elmaradnia a burzsoa és általában a minden kötöttséghez hozzákényelmeskedett ember legtöbb társadalmi és kulturális produktumainak.

A család, az erkölcs, a holdkoros művészetek fölé horizontba magasodnak a széles, szabad emberi elgondolások, az új asszony és az új férfi kemény, barátságos élete. Csak a lehetőségig közös alapra hozott nemekkel kezdődhetik el a teremtő munka a kulturában is. S az öntudatos, őszintén velejéig élni akaró férfi nem lesz többé kénytelen élete jórészt a párja elé segédkezésben kiélni.

A társadalmi szabadság, a vágatás, az örök mozgás pedig a mimes apró szép halála is egyuttal s a kő, a vas, a falak az anyag tiszteletben tartása. Ugyanúgy az irodalomban: az apró, a helybenforgó emésztés közben kicsuszott „szépségek” helyébe a nagy vonalakban, széles tereken és mindig új utakra indult emberekkel (mert ez a legmaximálisabb téma lehetőség) indul meg a cselekvés.

A tragédia végét jelenti ez, mert az erők mindig és mindenben keresztül harapják magukat ezer retteneten át a *jobbért*. A fűsikító, poros tragédiák eltűnnek, mert a tragédiák ma nem egyebek, mint az erők köré bunkóztak alul maradt élete. Az alul maradtak élete pedig többé nem lesz probléma. Az élet minden pillanatának örömmre váltásában: mint a legszebb, legszélesebb egységben indul el az új ember élete és harca a nevetésben, a nevetésért, mely világitón alája bokrosodik.

BARTA SÁNDOR

HIVOM AZ ASSZONYT

Fél ember-voltom s fél-életed
egy sugár
a szám és a szád közt.
S két kaszt vagyunk: nagyképűség tánca:
a sötét.

Hívlak!

A nagyképűségnek dudál „ész” az ész:
de a „szellem”, az „isten”, a „szép” és minden
én vagyok és te vagy,
kinek fele-életem ott zsugorodik a szádban,
kinek fele-napod itt sötétül a szám fojtott melegében.

Akarni, asszony!
Lenni egészül: mi két egész!

Ha nem vagy: béna félállat az emberségem
s minden mozzanatom a köldökömbé hull és hull
az ész.

A szám nyílásán én-istenségem zsilipei nyílnak,
a szád nyílásán én-emberségemmé gyulad az ész:
a csókunk lesz a szabadulásunk.

A LÁZADÁS EXTÁZISA

Torkomban az ég harsonája feszül:
és nincs zongorám egyéb, mint a suta forma!
Torkomban a minden harsonája feszül:
az ész megtántorodik s én zuhanok.

Formákon
formákon —
esni halálba, mint a buta kő.

Lázadok! — és törjön szét minden velem.

Nem ismerem a nehézkedést!
Vagyok, tudok, akarok — ez az isten.

Adjatok egy pontot magamon kívül
én ráakaszodom és élek körén formát és rendet.
Adjatok földet alám: és megállok.

115

Most összetűzhet az ég a földdel:
csak én vagyok pont a kozmoszban!
csak én vagyok!

VÖRÖS VERS

Az univerzumban felcsapnak a Részek
s én, ki egy gyujtott darabja vagyok az univerzumnak:
most megállok:
énbennem gyulnak Részek és szakadékok.

Anyag és isten,
egyén és emberiség, magyarok, burzsoák,
s minden, mi énelőttem, sötétségkoromban üzte belém
40 évnyi életem romlását:
most újra tornyokat gyujtanak belém!

És nincs többé semmim magamon kívül,
mi összeakasztaná a részeket!

Az anyagé vagyok!
Az időé vagyok, és ha elsülyed is velem a világ!

Proletárságom,
felszakadt, tépázott, gyulladt, véres Részem,
most te vagy az Egész: és ha elsülyed is velem a
világ!

Én vagyok a vas a vörös katona szuronyában,
én vagyok a gyűlölet!

Se származásom, se életem:
én vagyok a forradalom!

Minden valóságom, voltom az idő kerekéhez kötött,
visszafordulásom: a kloáka: a halál.

1919 április 19.

KAHÁNA MÓZES

TRAGÉDIÁS FIGURÁK

KASSÁK LAJOS REGÉNYE

Reggel a szégyen és a kétség gyepölzte az irodába.

A falak szürkék voltak és hallgattak.

A főnök asztalán lapult a felmondás. Látta, hogy figyelembe se vették. Szégyen, szégyen. Kereste a helyét. Úr. A zongorás gép szájalmat csörömpölt az ujjai alatt.

Zaj kintről.

A főnök:

— Harminc koronával emeltem a fizetését!

— Köszönöm.

— Így igen! De nem szabad mindent elhírtelenkedni.

Jaj csak ne prédikáció.

— Bocsásson meg... annyi sok bajom volt tegnap... és nekem a kérés.

A főnök leereszkedően:

— Csacsiság! Emberek vagyunk, megértjük egymást. És én bármikor, ha kívánja — nyújtotta a kezét. — Igérje meg, hogy szól, ha szüksége lesz valamire.

Annácskán festett a láz:

— Most már rendben van minden.

Szemei a földön vannak, de az egész remegő testével látja a másikat. Hőség. Szagok. Mozdulnak a lábai, minden tagja egyszerre futni akar. Valami gőzös, elbujt mocsarak között érzi magát. Nem tud semmi hirtelen magyarázatot adni az idegeinek...

Ugy, mint azelőtt, dolgozik. A nyomoruság korlátai egész az égig. Némi remények kálváriáznak a fejében. Maga mögül felérzi a főnök dromedár fekete hátát.

Egyszerre a telefon.

— Kisasszonyt kéri valaki!

Meggyuladt.

Várt.

A főnök vigyorosan kicammogott.

— ... Ó az...??... Láz muzsikált bele a tolcsérbe:

— Pista?! Te vagy?... Én?? Óh, dehogy. Igen meglepődtem, mert sohasem szoktál telefonálni... Nem, senki, más sem... Mennyit? csak öt koronám... Nincs, édes szívem! Nincs, ennyi a havi zsebpénzem... Ezt örömmel.

Vége.

Hirtelen alávermezett a szomorúság. Szédülés keverte a fejét. Hát még sem... nem ő volt. Egészen csak most érezte fel a tegnap történeteket. Az üresség csöndje kongott körülötte. Ó, akit elhagynak...

Utak zavarodnak benne össze, célokat vittek el tőle, amik már annyira bizonyosnak és késznek éltek benne... Hogyis történhetett meg az egész? Hiszen mindkettőjüknek érezniök kellett a sorsszerű összetartozandóságot! Visszasajgott... Mégis az anyja mellé ragadt. Elhagyhatunk-e valakit, aki magunkká tört, aki velünk szorződött még teljesebb egyé?! — vagy azt, aki csak velünk adhatja teljes önmagát: ez lenne a házasság. Nyugtatgatta magát: ha igazán kellett volna neki elbirhatta volna a családjával együtt, akiben külön, külön él ő valamennyire.

Irodai látogatók.

Kizökkent.

Csak kába, elszabadult zsongás egész testében.

Délben pontos volt a báltya. Az utca másik partján sétált, a nap villogtatta kakasos parádében.

— Nem tudtál szerezni hozzá?... Nehéz kijönni veletek. Nehézkesek vagytok, hogy az szörnyű!

A lány szerényen:

— Miért nem kértél anyácskától.

— Eh! Unom már azt a hangos áldozatkésziséget, amivel körül mókázza az embert!

— Neheztelsz rá, hogy annyira szeret?

Megvetette magát.

— Pista!

— Utállak benneteket!

Egy darabig még együtt.

Aztán a fiu meglátott valakit.

— Szervus! Szervusz. Köszönöm...

A lány utána fordult: mintha ködbe nézett volna.

A déli tömeg bugybolt az utcákban. Elnyelte a figurát: veszni és ragyogni engedte kedveszerint.

Hol van?

Egy lánnyal, aki boldog volt mellette.

— Mért nem keresel valami foglalkozást?

— Megörültél?!

— Mit akarsz csinálni? Így... Élni csak kell valamiből!

Lebiggyedten nézte. Micsoda vízfej: talán maga sem érti a buta tanácsosztogatását. Lehetséges, hogy valaki józaneszü ennyit nézzen ki belőle?

— Álljak be zsákolónak a folyónál? Mi?! Még mindig meg vannak a jó ötleteid!

A nagyfejü hadnagy curukkolt.

— Nem akartalak megbántani.

— Jó! — mondta — Jó, majd lecsavarom a fejem, hogy a kedvenced lehessek!

Elverődött a székek között.

Megint rázuholtak. Jó volt, ezt kiérdemelte. Tudta, hogy ilyen balkezes időbe keveredett, amihez hozzá ér rádül, rápiszkolódik és mégis... még ehez

az idiótához is hozzá dörgölődzik. Mintha nem tudna el lenni nélküle. Most kidobott, leng ide-oda és őbenne érzi a kapcsolatot, a rendezettebb multhoz vagy a jövőhöz, ahol megint a rendszert kívánja.

Beleszaladtak az utcák.

Kávéház. . . Kávéház. . . Kávéház. . .

Ismerősök, akik már tudtak róla mindent. Valami kétségbeesett ripacs dolgozott benne. Sohse tudja hol tart, kinek mellyik ábrázatát mutathatja anélkül, hogy komikus ne legyen.

— Mi ujság?

— Csak vagyunk, vagyunk.

Semmis, nevetető kibuvókat szerkesztett.

Néha bolondul oroszlánkodott.

Egyszer lányokkal a korzón. Az elemében volt, gesztikulált, lehetetlen kaszárnyai mókákat csurgatott a száján.

— Ugy van hadnagy ur! De mikor kapja meg a második csillagot?

Gesztus.

— Nem várja?

— Egyelőre?! . . . Mindegy! . . . Mennél kevesebb a csillag, annál kevesebb a felelőség!

Egy hetyke bakalegény virágzott ki az utkeresztén. Elszabadult juliusi délelőtt. A legény evezett. A lányos csoport előtt sunyisan elcsavarta a fejét.

Mintha fegyver csattant volna rá.

— Állj!!

Ijedten lecövekelődött.

— Mért nem tisztelegtél?!

— Jelentem alássan. . .

A másik némitón az arcába vágott.

Lánysikítás.

Az utca erdősen felgyűrözött.

A két ember kakasosan egymás ellen.

— Vigyázz!

A baka állt leejtett vállakkal. Inai megereszkedtek. Nem mozdult. Csillogó vízben ültek a mély szemei.

— Tisztelegj!!!

Mintegy dühödő állat:

— Nem!!!

Kard villant.

A tömegeből egyszerre kiharsant a humanitás:

— Le a kozákkal! Üsd!! Lepofozni!

A baka elmerült a sűrűben.

Sipolás.

A kard táncolt a levegőben. Mintha már diadal-maskodna.

Valaki most keresztbe törte a botjával.

— Pofozni! Rugni! Pofozni!

Az utca hosszából felgalopozott a rendőrség.

Mintha hinárból bontották volna ki.

Egy csiricsaré lány hisztérikusan utána visitotta:

— Csábitó!!!

A kórust visszaekhozták a hegyek.

Utálat gerjedezett benne először és őszintén önmaga ellen. Vége a gáláns korzónak, hüvelyében egy fél kard. Egyensúlyt veszített s most minden ellene torlódik.

Otthon a jógyerek bárgyuságával üldögélt.

Estig.

Az anyja a világító udvar ablakánál kötötözött. Nem tudta felérteni, mi történhetett vele. Pénz? Bizonyosan az a nagy magányosság ami a nyugdíjazással szakadt rá. Tapogatódzón kérdezett.

— Beteg vagy?

Rámondta:

— Igen!

És arrébb zsuroolta a székét. Az anya szelid hangja azt a fájdalmasan őszinte lányhangot kongatta fel az eszében, aki az utcán visitott utána. Először az az otromba liba a cselédük, most meg ez . . . ráülepedett a szomorúság. Eddig is náluk, épen csak a nőknél találta meg magát — már ennek az utnak is kezd a végére érni. Bámult. Valami kivezető gondolatokat keresett. . . Tenni, tenni valamit, mert ez a tétlenség, ez a kitagadottság csak rosszat hozhat rá. . . A nagyfejű hadnagy szava: vállalj hivaltal. Latolgatott. Még sem lehetséges. Hát nincsenek ő benne más képességek, csak hogy egy téntafoltos asztal fölé görbüljön? Mivel indult ki az életbe? . . . Már gyerekkorában érezte, hogy piros. eleven vért csapoltak bele, hogy járatlan utai vannak, hogy teljesítenie kell valamit. Mindig kedve volt a politikához. Most már szabad. A lendülő szocialista mozgalmakra gondolt. Jólesett neki, hogy ugyis ennek a „martirja”. A katonáskodás tévedés. Eddig az anyja kisburzsoa álmainak az áldozata volt, most megkeresi önmagát. Új életet kezd, kivakarózik a tegnapiából és elindul önmaga felé, mert ezt nem tudja elhinni, hogy ne lenne több, mint amennyinek eddig mutatkozott. Csak el kell indulnia és megérkezik, mert benne kezdődik egy új ut.

A cseléd vacsorához terített. A nehézkes test medve-lustán tántorgott a szemeiben. Néha egymásba villantak, a lányból kifaklyázott a gyűlölet.

Mikor kiment:

— Evvel mi lesz? . . . Azt mondtad elküldöd!

Az anyja, mintha nem értette volna egészen:

— A lányt?

— Azt mondtad elküldöd!

Nehezen uszott hozzá a válasz:

— Nem lehet.

— ?!

— Mert tartozom neki. . . Száz koronával tartozom neki!

Annácska elrémülten:

— Száz koronával?

Az anya:

— Rátok költöttem. . . Mért néztek úgy rám, mint a tolvajra?

— Ránk költötted. . .

A fiu parancsolón:

— Küld el, mert utálok!

Vacsora után, hogy Annácska kiment:

— Nem küldhetem el, mert valamennyien tartozunk neki.

— Jó! Ha lesz, majd utána küldöd.

— De. . .

A homályos szobában följedt a csönd.

— Gye-gye-gyereke lesz. . . tőled.

A fiu átmorgott a síráson.

— Az nem biztos, hogy tőlem. Ki bizonyítja azt be, hogy épen tőlem? . . . Butaság!

Egy pillanatra a fajtáját őrző asszony:

— Jó lány volt.

— Mi?

Csönd.

— Majd a nyugdíjamból. . . Kérek valakitől annyit. Én nem akarom látni. Érted? . . . Mi? Érted?! Dobd ki!! Dobd ki!! Dobd ki!!

Mardosó nagy terheket vitt be a szobájába.

Utálat. Utálat. Utálat.

— Gyereke lesz!

A nevetés lerázta az ágyra.

— Gyerekem??

Tovább gondolta az ötleteit, nekihevült egész a komoly kezdetig. Sokat volt otthon, mint valami kimustrált paripa szoktatgatta magát a hámba. Olvasott.

A kölcsönös segítés elmélete.

Sokáig kaputlan páncél. Pilognak a betűről leszokott szemei, az esze masinásan eszik és színes nagy massa üllepedik meg benne a könyvekből. De hajszolja magát tovább. . . Kis diák az anyja előtt, a nővérenek deklamálja el első mondani valót.

Gyanakvó értelmellenség.

— A dolgoknak egyszer kommunizálódniuk kell. . . ez a természetes fejlődés is. De segítse előbbre az evolúciót, akinek ereje van hozzá.

Annácska idegenül bólogat:

— Igen! Igen! Igen!

A fiu elhallgat, üres, elpihent pusztaiban érzi magát. Szüksége lenne valakire, barátira vagy ellen-

ségre, valakire, aki lökne rajta nagy makacsul ragasztani próbálná a tegnappba.

A hallgatás falakat épít közéjük.

— Mi bajod? . . . Mond tovább, engem nagyon érdekelnek ezek a dolgok.

A fiu komoran legyint:

— Beszélni, beszélni! . . . De hát hová, merre induljon itt az ember. Oroszország, az más: Tolsztoj! Kropotkin! Mikor volt nálunk egy katonatiszt, akiben volt annyi ember, hogy gondolkodni is tudott? . .

— Valakinek csak itt is kezdeni kell.

Ujra nekilendült. Elsőnek lenni. Taktikus, üldözött mozgalmak. Szerep, aminek hősi dekorációi vannak. És mind az a romantikus atmoszféra, amit a hirtelen biográfikból beszédett.

— Majd meglátod! Majd meglátjátok, hogy ki vagyok én!

Az anyja felérezett valamit a pillanatból, de ésszel hiába méregette a szavakat, mint mindig, ha a fiu elhatározott valamit, az értelmét nem tudta megfogni. Hol van? Hasonlítgatta a két gyereket, a sorsába elégedett lányt és a másikat, akinek komor, idegen árnyékok függönyözik a szőke arcát.

— Minek ezek a gondok? . . . Minek ez neked. . .

Az ember lendült:

— Hát nektek jó így? — csodálatosan kinyitak a szemei — Tenni kell valamit! Ilyen nyomorultan kimaradni az életből. . . én nem bírom el!!

Annácska bizonyítón hozzábujik. A fiuban felmelegszik a szeretet, ez az emberi közelség még tovább mozditja, szemei előtt egy nyitott kapu. . .

Az anyja a maga lamentálását:

— Nem érzed jól magad közöttünk? . . . Milyen szépnek gondoltam el az életünket így hármásban.

— Te azt már nem érted. A te jószágod olyan, mint egy kézzel felásott kut. . . mi jut belőle azoknak, akiknek tengernyi a szomszáguk?!

Ezt mind a könyvekből. De már az énjén keresztül, az érzés széles, friss logikájával. Ami bizonytalanság még van benne az a tegnap és holnap közti gyötrődő jelenvalóság: a natura. Fogni kell az idegeit, hogy el ne szaladjanak vele, kinezza a test, amibe szokásokat magtározott csakugy megszokásból.

Hallgatás.

Végre az anyja:

— Nem jó lenne lefeküdni?

A fiu készülődik:

— Én még elmegyek.

— Ilyen állapotban idegenek közé!

Annácska veleérezőn:

— Hová mész?

— Sétálni. . . Szép este van!

Kéredzkedőn:

— Veled mehetek?

A fiuból kijött az idegesség:

— Nem!

Mintha hintára emelte volna az utca, egyszerre sok minden szétrázódott benne. Megvilágosodott s majdnem szégyelte magát az előbbi némely pillanataért. Már kétszer is a száján volt, hogy a cselédet visszatartsa a háznál. Most roppantul kómikus volt az egész. Igába hajtsa magát az egész életre egyetlen félóraért, ami nem is csupán neki volt jó. Nem felelős a tegnapiért, új ember akar lenni és minden eszközt alárendel az egyetlen célnak. Mellyik ember nem így csinálta, akiből lett valaki. Talán a világhódító Napoleon, vagy a nagy forradalmak vezérei, akik az emberiség szebb jövőjéért mozdították meg az energiát?.. Egy piszkos cselédért az egész világot: örültség.

Ez volt ő! — ez volt?

Hosszu lámpasor parédézott előtte az utcákon. Fönnebb csillagok, a kék-ezüst ür testes volt, mint a kőd.

A kemény járda muzsikát játszott a léptei alatt. Ütemezett.

Lompos nagy bárkakocsik usztak felé messziből, ahol vörös hegyesszögben összeért a lámpasor.

Lányok ricsajozó vadászuton.

Dühödten elgörbézett.

Egy koronája volt s az fölött már határozott. Valami ismeretlen kis kávéházat szimatolt, ahol írni fog egy régi ismerősének, száz koronát kér tőle kölcsön és az első részlet törlesztésére mindjárt elküldi neki a nyugtát, amivel felveheti helyette a nyugdíját.

— Méltóztatik? — Kajmósodott fölé a pincér.

— A-a-a — pózolt ki belőle a multja s most meglátta, hogy nagy, tükröző pofákkal röhögnek rá a falak. — Csak egy feketét! . . . Levélpapírt, tollat!!

A lármás fészek elvesztette magában.

S otthon még mindig nem feküdt le a két aszszony. Annácskának fáradtan összetapogattak a pillái, de az anya mozdulatlanul virrasztott, mint egy fehér kiolthatatlan lámpa.

— Nem lesz ebből jó. — szajkózta valami motorikus kitarással. — Nem lesz ebből jó!!

Annácskában pislákol az értelem

— Olyan szépen beszélt!

Fájó és elfáradt gondolatok kerestek utána az éjszakában.

Utolsóinak nyújtózott föl az asztaltól.

A kávéház öblögette magát.

Reggel volt.

Az utca vonaglott; játszott az álmatlanságával

és vizsla, kényelmetlen ismerősöket peckelt elé a mindennapi tónus.

A délelőttökön könyvtárban: még birta. Ebédután azonban kiszabadult az esze alól s hetenként legalább kétszer bevízitelt a kaszányába. Senki se várta, profánul dikciózott, de még mindig magára árulkodón, mint a koldus, aki köp a magántulajdon tiszteletére.

Az udvar üres volt, az irodákban füstöt ettek az inspekciós tiszték.

Beleprédikált az unalomba:

— Antimilitarizmus! Robespierre! Tolsztoj!

Hallgatták a parasztok gramofonszeretetével. Söhajtás. Grimasz. Valaki melbeütötte a törvénnyel.

— Nekem?! — a magasból kakaskodott — meg van a politikai szabadságom.

Egy predikatumos főhadnagy, mintha ugatott volna:

— De nem itt! — — — — Itt bent mindenkire egy törvény van.

Hevesen:

— És te vagy a porkoláb!

— Sértegetni akarsz?

— Nem hagyom magam rendreutasítani!

— Aki közénk jön . . .

Egyszerre többen:

— Mért jössz be? — s valaki akit nem tudott meglátni — Mit akar közöttünk?!

Még okoskodott, a szavai riadtan elpukkantak.

Kint felborzolta az utálat.

— Állatok!

S egy hét múlva megint megtaposta a lépcsőket. Valami része, mintha örökre hozzájuk nőtt volna, nem tudott tőlük elszakadni. De más csöndesebb taktikákkal próbálkozott. Megjelent itt is ott is s a szöke arcára kiült a békülés.

Eleven idegeivel érezte a közömbös megtűrést. Lenyelte. Most már célosan játszott: nem nekik, csak tőlük haszonnal.

Mintha komolyan érdekelné:

— Te is számítász a karácsonyi csillaghullásra?

— Én? . . . Éppen ideje lenne már!

Tovább.

— Huszonhét vagy?

— Kilenc! . . . Négy éve várom.

A könyvek között turkált:

— Milyen az új sorozás létszáma?

Elcsavarta a beszélgetést, a keze lapátolt, summás, összegezett számokat ettek a szeméi.

— Kérlek azt nem engedhetem meg. — mondta komolytalan a másik — Miattam?! De az öreg is erre vetődhetik.

S egy perc múlva a légény feje az ajtóból:

— A kapitány ur!

Látta a másik felijedt vérét. És ő is, utálta ezt a nagydarab bajuszembert, már a másik ajtóból:

— Szervusz!

Számok és komoly magával megelegedés maradt benne. A káoszt, mivel hetek óta teletömte a fejét lassan rendszerbe tudta, perspektívák tárulkoztak előtte. Hítte, hogy ezen az uton legfeljebb megtalálta magát. Egy új mozgalom megindítására készült: testvéri anarchizmus. Először a kaszárnyában tapogatózott, mi lenne, ha ezt az otromba kolosszust kifordíthatná a sarkából? Ha a fegyveres rend szétbomlik, a polgárság gyáva, a munkásságnak már meg van a forradalmi erőtudata — — — egyszerre századokkal lehetne előbbre lökni az evolúciót.

Eddig felmutatható eredmény nélkül, de még sem hiába dolgozott. Máshol — — a munkásoknál kell kezdeni. A kaszárnyai látogatások csak arra jók, hogy teljesen felismerje ennek az ellenségnek az erejét, ahol lehet puhitson, belenézzen a könyvekbe amikből eddig semmit sem tudott, mint ahogyan most sem tudnak belőle semmit azok, akik évek alatt telepontoskodják.

— Bocsánat!

Tömbös, nagy testtel, felszorított mellekkel egy nő állt előtte. A lányok utcája. Hogy került ide? A házak ismerős, meleg szemekkel néztek rá s a nőből hangosan kinevet a hizelgés:

— Aludtál, kis huszárkám? — csipőbe vágott karokkal — No nézd csak! Nem ismersz, kis apa?!

Mit kezdjen?! Pénze? Kicsiny, filléres összeadások tornáztak föl a fejében = 2 K. 30 fill. van.

A lány beleakasztotta a karját:

— Milyen régen nem voltál nálam.

— Sehol se voltam. — mondta és engedte, hogy a másik vezesse — De most már ne hazudozz, mert nem is ismerlek. Ebben az utálatos utcában!

A lány végig öblögette a hangját a köcsatornában.

— Nem ismersz? — valami címet mondott, mulatságokat idézett, mitől a másik fejében is összeálltak az emlékek.

— Hát lecsusztál!

Vékony, meglyuggatott folyosó. Illatok. Hangok. Éles, felinjekciózott szemek ablakoztak rá sötétből. A szoba még kisebbre szomorodott körülöttük. Petróleumlámpa.

Egy fekete divány hasából mocskosan kipanaszkodtak a rugók.

— Lecsusztam? És aztán?!

A kövér vállairól fehéren lefeszlett az ing.

— Semmi! — mondta az ember — Talán nem vagyok itt én is melletted.

— Óh, a szalón! Néha azért bolondulok utána!

Valami beteg, összetörődött kalamajka a félhomályban. Hajók, ha éjjel találkoznak!!! Néha járjuk az utcát az elveszettek iránytalanságában s egyszerre valahonnan valaki elfelejtett másik bőrén át felénk rezegnek a sugarak: egyetlen átfogó delej a fájdalomban. Megyünk, összeütődünk és egymás előtt sulytalanul kicsordul az énk.

— Ez a ti szegénységtek, asszonyoké! Milyenek lehetnek a többiek, ha még benned is felsír a nosztalgia. Visszasírni egy ház után, ahol mindenki rongya voltál . . .

A lány sértődötten:

— Bolond vagy? És mit csinálnál te, ha egyszer kidobnának a kaszárnyából, ha egyszer lefokoznának a bugrisok közé?!

Mintha a vágóhidra kínálkozna, kihuzta a törött kardját:

— Látod?

És kigombolta a bluzát az ordító, lefoszlott béléssel:

— Látod?! Hogy mi lenne velem, ha kidobnának? Már kiruktak! Már régen kiruktak . . .

Nevetés, hogy a falak még hangosabban visszalabdázták.

— Éljenek a tetves kutyák! Mi! Mi! Mi!

Szárazan sírnak alattuk a székek.

Az ember:

— De én nem törtem le. Azthiszem minden úgy volt jó, ahogyan történt. Most aztán jöhetnek én.

A lányban fölfelé valami deliriumos erő:

— Te is? Te is?! — hangja színeit letakarja a felsűrösödött nyál — Én is! Én is! Én is!

Az ember szeméből belekapál a kérdőjel.

— A szép piros-kék rózsákkal a homlokomon elindulok én is. Az ajándékkal, amit kaptam a férfiaktól. Most kigondozva visszaadom nekik, hogy boldogítsák velük a feleségeiket is, hogy vessék el a szép, csibecombu kölykeikbe is!

— Értelek! — mondja az ember — Értelek, de én azt nem tudom helyeselni. Én azt mondom, amit Tolsztoj: Ha arcul csaptak jobbról, tartsd oda a bal arcodat is. Szeretettel kell az emberek közé menni . . . Én érzem, hogy nagyon nagy fegyver a szeretet.

— Hát akkor szeress engem is! Add ide a pénzedet és ne kívánd érte a testem, az egész életemet magadnak, mert van egy koronád. Mi? Itt is legyő Krisztuska.

Az ember eléfordította a tárcáját:

— Nesze! És elmegyek . . . nem akarok tőled semmit.

— Nem? Nem? Mert félsz, hogy a homlokodon kijönnek a rózsák. Majd mástól. Egy takarosabb dámától egész erdőt.

Nem mártotta magát bele.

Az erős hajnali szél a ruhán keresztül is borzolta a testét. Szagokat érzett maga körül, valami ragályos idegen bűz üldözte egész hazáig.

Az anyja nyitott ajtót, fehéren, puha, csoszogós papucsokban.

Nem mert hozzáérni.

Kutyásan elgörbézt.

A szobájában masinásan kiszárnyazta az ablakokat.

Aztán a mosdónak dült, mintha kanálisból mászott volna elő, derékig leverte magát a friss, hideg vízzel.

Néha még felharangoztak benne a kétségek.

Egy napra. Mintha az egész csak könnyű, gyökértelen reakciója lenne eddigi életvitelének. Kétségek dolgoztak benne és nagy elfáradások ültek bele, amik minden tovább lépéstől visszariasztották. De csak egy napig. Aztán megint előre mozdult, megforrt a véreben, ércet öntött a hangjába az akarat. Végletől végletig. Ez már gyerekkora óta így van. Kékvirág a vörös pulyák között, szegény polgári családból a katona pályára s most bele a forradalmi mozgalmakba.

Uristen!

Valaki játszott vele.

Marasztalások és lökések, amelyek elgyűröztek vele, hová tegnap még nem is gondolt.

Egy este.

Nekiizzadt kártyapartik a kaszinóban. Lárma. Fény. Vigyázó, menekülő szemek. Bank.

Munka.

Itt volt és ott volt. Krajcártalanul minden asztalnál. Nem ült le, nem volt pénze, de ha lenne is ezek közül talán senkit sem ióltene meg az ő vesztesége. Tudta: legalább nyilvánosan — nem. Olyan rangkülönbséggel messze éltek egymástól és az ő arcáról letörülhetetlenül árulkodott valami bélyeg.

Felhevült, kemény öklök dörömböltek az asztalon. A kártyák tarkalepkésen felrepültek — puff.

— Bank!

— Vissza?

— Érte! Érte!

Kiesett a rendből. Állati ösztönösen a lárzába:

— Üsd le! Még sikerülhet! Üsd le!

Valaki rátenyerelt a vállára.

— Gyere! — sugta a nagyfejű hadnagy — Láttad milyen szemekkel néznek rád?

Leültek egy sarokba.

Az arca értelmetlenül lecsuszott:

— Mit akarsz?

Zöld lámpafény hasábozza a levegőt. Kaosz. A kártyázók rétegeken át. Egy eldobott gesztus keresztül dőfi a piritott koponyákat.

Elfelejtés tölcseréz a sarokba.

— Én nem tartozom közéjük . . . Te tudod, hogy én mindig is szerettelek. Épen azért vállalkoztam rá, hogy megmondom neked — — — — Tudod az öreg . . .

— Kitiltott a kaszárnyából?

— Nem így mondta . . .

A másik fájdalomosan röhögött.

— Nem szereti, hogy bejársz.

— Miért?

— Nem tudom! Azt hiszi, kicsit mániákus vagy . . . hogy már vendégnek se vagy jó a kaszárnyába . . . Tudod, az elveid bősztik a vén medvét.

— És ezek mit szóltak?

— Figyeld meg hogyan néznek rád . . . Én, mondom, nem tartozom közéjük. Burzsoák . . . Én kínlódom, mit csináljak? . . .

— Te?! Mit csinálj?

— Már harminc éves vagyok.

— Harminc — mondani akart még valamit, meggondolta: hiába.

Indult.

A másik óvatosan falazott mellette:

— Vigyázz! Valami rongy a bluzodból.

Mint a tolvaj lopakodott az utcákon . . . Ha már mindent elunt, mért nem temetheti el magát az ember? Ölni, hajszolni magunkat a jövő generációért, micsoda idiotizmus.

Aztán megint más nótára gyujtott benne a vér.

Pénz várta otthon. Megjött a száz korona, minden jegyzet nélkül. Mintha irta volna: ezentul semmi közünk egymáshoz — már ez is csak alamizsna.

Bement az anyjához.

— Tessék! Amivel a lánynak tartozol.

— Hát . . .

Leült.

— Küld el! . . . Mondtam, hogy nem birom el a háznál.

Az anyja két tenyere közé tette a szivét. Imád-ságosan:

— És a gyerek? Óh, mégis csak a te véred lesz az a gyerek:

Cinikusan:

— Azt mondod, hogy majd tovább élek benne? Pfuj! Még egy variánsa annak, ami az apám volt s ami én vagyok!

— Nem igaz! Te az én vérem vagy. Ki volt az apád? Durva, házsártos ember! Te az én természetemet örökölted.

Gesztus.

— Mit akarsz hát? Mi lesz belőled ezen az uton?!

A fiu fel-alá járt a szobában.

— Beszéltem egy lánnyal — — — — egy szajhával. Eh! . . . Mik vagyok ti ehez?!

Az anya kétségbeesetten:

— Az anyáddal beszélsz így?!

Süketen becsapta az ajtót.

Leült az ágya szélére: sokáig mozdulatlanul.

Víziók látogatták meg, gyerekesen odaadta magát a játéknak.

Később tüt, cernát keresett, bezárta az ajtót és oda görbült szabóskodni a bluza fölé.

Fekete sárból csurogtak fölötte a percek.

Az esze állt.

Egy kilengett szemcse az ürben.

Kopogás:

— Pista . . .

Hallgat.

— Fiacskám, hallod? Fiacskám!!

— Mit akar?

— Óh, jaj, így ijesztgeted a szegény anyád!

Teli szájából kirepült a nevetés:

— Mi bajod velem?

Átszivárgott a sirás.

— Nyisd ki! Nyisd ki! Nyisd ki!

— No ne okoskodj — — — — Most nem lehet!

— Óh, hogy kinezol, fiam!

Nagy, kusza öltéseket szurkált ide-oda a szöveten.

Hallotta, hogy az anyja elcsoszogott az ajtótól.

Még sokáig föntmaradt; de a vacsorához se ment át a másik szobába.

És ott elgyürten várt rá a hülő porcellán tál körül a két asszony.

Annácska bizonytalanul kérdezgetett.

— Rossz érzéseim vannak. — — — — az éjjel is nagyon furcsákat álmodtam.

— Babona! Pista okos ember.

— Én már alig ismerlek meg benneteket . . . Ilyen testvérek! Nem látod, hogy a bátyád tönkre megy? És mit teszel érte? Megmozdítod talán a kisujjadat? . . .

Annácska nem érti:

— Hát mit tehetnék érte, én? Egy gyöngelány . . . Istenem, én nem is tudom mi van vele?!

— Mi lenne az neked, ha előleget kérnél? Hadd látná, hogy segíteni akar rajta, aki teheti.

Annácska sirósan felriadt:

— Előleget??? Nem! Nem! Ha tudnád, hogyan néz rám az az ember! akkor nem mondanál ilyet.

Az anya letörten:

— Neked is a rosszadat akarom . . .

— Ne bánts, anyácska! Ne bánts!!

— Én?

— Annyira tudsz verni a nyelveddel.

— Én . . .

— Te . . .

A lámpa ezüsttölcsérbe szoritotta őket.

Szemeik mélyen bent ültek a homlokuk alatt.

S a szájukat félig nyitva tartották valami őszinte szavak, amiket egyikök se mert kimondani.

Annácskában elfészkelődött ez az este. Valami ismeretlen kényszerítő akaratot fájlalt az anyja szavai mögött. . . Mit akarnak vele? Mennyi mindenét odaadta már. Eszébe állt Fekete, sajtós az uj a saját otthona után.

Az ember elér egy időt, mikor minden *eddig volt* eldöntő tehernek batyuskodik a hátára, a szoba falai elfullasztják a pórusait, az ételek étvágytalanul felégnek a gyomrából, elbirhatatlan a megszokott szó, a világítás, a levegő . . . minden.

Mért vannak igényeink? És mért számolunk mindig másokkal is??

Kereste a bátyját. Együtt az asztalnál, de az anyját egészen kiejtette a látásából.

— Mi bajod, Pistika? — Közeledni akart hozzá, valahonnan távolról, óvatos magaféltéssel, hogy semmi se legyen kötelező.

A fiu sekély, lampionos szemekkel nézett. Az egész emberből, mint valami kiszáradt kutból üresség ásit . . . csak egy elcsuszott mozdulat és halálosan belezuhan az egész szoba. Annácska felriadt: Ki ez az ember? Takargatott, kilólábazó titkok usztak felé, mngverték, szánalmasan felbolygatták. Harcolni akart a másik ellen, önmagáért: már eldült benne minden.

— Délben nem jönnél elem az irodába?

— Mindegy! — mondta a fiu — Lehet! . . . Most nagyon fáradt vagyok.

Annácska elment; égető pirosat öblögettek az erei.

Hogy kezdje? Kopogtatott és a betük hangyászkodtak a szemei előtt, a gondolatai taktusosan ütöttek — félj, félj, félj. Már csak tul lenne rajta, akár-hogyan! Valami azoknak a katonáknak a bátorságából, akiket annyira agyondögönyözött az előkészítő tortura, hogy a bizonyos halál egyszerű pihenővé izesedik előttük. S a főnök csak nem jön: 9—10—11 a boldogmezős órán.

Végre féltizenkettőkor hangosan és meggyuladtan.

— Estére utazom! — bizalmasan kitergetőzött — Ez üzlet. Irja kérem: A M. K. Államvasutak Igazgatóságának. . .

Annácska már tudta a folytatást, szaladtak, ugráltak ide-oda az ujjai a csörömpölő gépen.

Aztán, mintha idegen erő igazította volna, egyszerre kirobbant belőle:

— Ha csak valami mód van rá... száz koronát...

Az embernek vidáman csattogott a kedve. Negyvenöt éves. A hizlaló szerelmi kie'égítellenségek után, most élni akar a felspórolt ereje.

— Száz koronát? — nevetgélt — Száz, volt kétszer ötven: az kétszáz!

— Ledolgozom! Most sok a munka, majd tul-
órákban...

Az ember:

— Hát mi vagyok én, uzsorás? — nyujtotta a pénzt, úgy hogy egy pillanatra husos, meleg tenyérébe szoritott a lány vörös kezét — Mi ez? Szót sem érdemell!

Annácskán átfutott a rázkódtató hideg. Kék szemei nyitott kapusan elvesztettek belőle mindent.

Az ember várt. Mozdulni akart és nem tudott kilépni valami babonás közből.

— Ledolgozom — hajtogatta a lány s már késülődött, szinte menekülön.

Az embert most eszellenül felélőkte a vér:

— Annácska! . . . Arany babuska!!

Felugrott karjaival medvésen rákulcsolódott.

Sikítás.

Erősködött.

Mintha parazsat dobtak volna az arcába. Rekedtem fölördított.

És a lány:

— Segítség!

Hirtelen jeges zuhanyok az ember lobogó eszére.

— Mi baja? — kérdezte meghasogatottan és az összekancsított szemefénye belecsurgott a szájába — Milyen kis csacsi! . . . Milyen értelmetlen!

Álltak szemben egymással. A lány magasból nyujtotta a száz koronát.

— Nem adom el magam!

— Annácska!

— Ne mondja így! Nem engedem!!

— Bocsásson meg, kisasszony! Hiszen én már öreg számár vagyok — — — Nézze mit csinált az arcommal. Uristen! És este utaznom kell . . . Ugy-e nem hagyja itt az irodát.

Nézte az alázkodó otromba embert, a felvázelt arcát, a kilobbant szemeit, a nagy eleresztett karjait, amik most hervadtan lecsurogtak majdnem a padlóig.

Az ajtóból:

— Ledolgozom! Mondtam, hogy ledolgozom az előlegemet.

A kapu előtt senki. És ez jó volt, pihenő legalább néhány percig. Mennyire sülyedt? Visszagon-
dolta az életét: csupa kompromisszium . . . keseredett a szája. De a másik percben megint ellágyult. Ezt már magával hozta az életbe; némi kis akarattal és játszottak vele a percek.

Ismerősen a háta mögött:

— Annácska! Halló, Annácska!!

A bátya sietősen, kihevülten:

— Bocsáss meg! Nem tudtam előbb.

Örömesen ránevetett. Milyen régen nem beszélt vele ilyen hangon a bátya . . . Mindenét érte . . .

— Vártalak! — mondta és hizelkedően belekarolt. — Milyen jó színben vagy.

Fodrozott és nevetett körülöttük az utca. Hang és ritmus s a hang erő volt és a ritmus is erő.

A házak kormosan, teletömötten lihegtek.

A zömök oszlopokon ágáltak a plakátok.

Valaki kocsi után óbégatott az utközépről.

Lerdület. Lerdület.

Irgykedtetően hintáltak egymás mellett. A gondolataik? De a testük szép volt és összeillő: tüntetően testvérek.

Nem tudta hogyan kezdje. Félt valami profán gesztussal elrontani; csak úgy közömbösen, mintha semmi se történne:

— Nesze! — két tenyerében a száz korona — Talán szükséged lehet rá.

Az ember vörösbe szinesedett:

— Nekem?

— A mama nem tudja. Ráérek vele tulórákban visszafizethetem.

A bátya kevés vártatva:

— Délután bemegyek a kaszinóba. Multkor ki-
dobtak, mert nem volt pénzem.

Annácska, mintha nem hallotta volna; aztán:

— Már nem olvasol?

— A szocializmus?

— Igen!

— Most együtt a munkásokkal . . . Majd meglátod! . . . Én érzem, hogy hivatva vagyok valamire. Érzem, hogy az egész életem valami más, valami nem mindennapi. . .

A kapuig együtt. Aztán elváltak.

— Ebédelni?

— Majd ott! Meglátjuk meddig mennek ma. . .

(Folytatjuk)

KATASZTRÓFA

Mikor járványos mocsárban hevertél
útszéli köntösért rimánkodtál mert didergett a melled

aztán zsiliptelen tavaszok vitorláztak a véred sodrán
s a szemed taván is horgonyoztak gáttalan boldog
tavaszok:

súlyos éjszakák és vörhenyes hajnalok lüktettek a
lázadban s a sebedre idegenek irgalma
havazott

ideges viharok karmoltak a húsodba
véredben a téboly csipkebokra égett és bordélyvörös
rakéta sistergett a szádon

csirátlan diákok lebzseltek a városok fekélyén s a
börtönökben víziók döbrentje erjedt

a viskók jajdulva összeroskadtak
a szomorúságban véres lámpák zendültek

aztán erotikus iszapban vergődött az akarat s a
hisztériás kulisszákon végigcsurgott a veríték

REITER RÓBERT

KISÉRLET AZ EXPRESSZIONIZMUSRÓL

Az expresszionizmus forradalom: ezzel nem akartam definícióját adni, hanem csak történelméhez egy argumentumot. Mert hangozzék bár banálisan és akadémiusan —: művészetben az evolúciók csak formájuk és tartalmuk szerint, mindég újra csak forma és tartalom szerint határozhatók meg, sosem fejlődésük külső körülményei után. Éppenig azt is lehet mondani, az expresszionizmus újólag fedezte fel az Én-t: ez a megismerés maga már a revolúcióhoz való szegődés, ha azon a mértéktelen, de jogos tulajdonságát értjük egy résznek az Egészen. Az impresszionizmusban a világ és az én, Benn és Künn, kapcsolódtak összhangzattá. Az expresszionizmusban az Én széttengődik a Világ-on. Így nincsen kívül többé: az expresszionista eddig váratlan módon megvalósítja a Művészetet. A konvenciózusabb „meg nem sejtett mód” hamis volna itt: az expresszionizmushoz közelebb áll a sejtés, mint a várakozás és így a másik egy fokozottsága.

Ezután a roppant bensősülés után a művészetnek nincs többé előfeltétele. Így lesz *elemivé*. Az expresszionizmus mindenekelőtt forradalom volt az *elementárisért*.

Az elementáris útja az absztrakció. A legkonzekvensebb absztrakció az elemig vezet: a formán keresztül, melyet szétrombol, míg a tartalom eredetéhez érkezik. Nem szabad úgy venni, hogy az expresszionizmus a tartalmat a forma fölé helyezi. *De a formát is tartalommal teszi*. Így itt is bensőséges lesz egy külső és az előző kaoszon diadalmaskodik az elem.

Semmi sem tisztább, morálisabb, etikusabb, mint az elem ábrázolása. Az elemi nem ismer megalkuvást; megáll magában, magáért, magából: *van*. Csak az elem hat csupán léte által: így egy ideával betelik a nőiségben. A férfi teremt — a nő van; a férfi öntudatával bizonyítja létét a világon — a nő létét bizonyítja a világ. Így az elemre szellemi reflex jut a nőtől, az expresszionizmusra szellemi összefüggés a nemmel. És miután a művész mégis állandó ellentétben él a tárggyal, az expresszionista művésznek ez a női eszmeisége ősforrása izmosabb férfiségének.

A férfi differenciált; a művész ennek magasabb potenciája, az expresszionista az egyelőre elgondolható legmagasabb.

Az asszony elem.

Kezdetben volt az elem.

A forma az expresszionizmusnál tartalom lesz: jelentős lépést tesz önmagán túl. Ez nem ellentét. Mint a zenével, az, amit „a Zene ideájának” (Schopenhaueri értelmében) neveznek: mert a zenében a tartalom is alaki. De „formában felbontva.” A formának a tartalomba való ez a transzformációja okozza az expresszionizmus szokatlan túlfűtöttségét. Az expresszionista mű oly koncentrált, hogy látszólag a forma számára sem idő, sem tér nem marad fenn. A tartalom túlmenő téren és időn; betölti világát és akaratban tömörül az örökkévalósághoz. Így új módon független lesz a mű időtől és tértől.

De az idő egy sajátos dimenzióját éli!

A rhythmus idő — reflex a műre.

Belső periodicitása egy metafizikus életigenlésnek és ezzel az erő látható jele is, mely a mű által hat. Hiszen a mű elsősorban *élet* — azután hatás is: és az expresszionizmus egyesíti a művészetnek ezt a két predikátumát.

Egy lett lét és hatás az expresszionista műben, így a rhythmus is egészen a mű legbelsejébe került. Fül és szem ki vannak zárva: de a művész és öntudata végtelenül fokozódott. Itt a rhythmus a tartalom magán nyugszik tehát — és semmi része többé a formában.

(A filisztert bizonyára ez háborította fel legrés-

Handwritten musical score for the first system, featuring multiple staves with complex notation, including slurs and dynamic markings such as *pp* and *mf*.

Handwritten musical score for the second system, including dynamic markings like *pp* *microscopico* and *lunga*, and various musical notations.

Handwritten musical score for the third system, featuring the instruction *piu lento* and dynamic markings such as *pp* and *mf*.

Handwritten musical score for the fourth system, including dynamic markings like *cresc.*, *deciso*, and *langu*, along with the instruction *lasser vibrer*.

Tempo I

pp p ma dolce cresc

p

accel. e cresc.

pizz. mosso ritard.

cresc. accel.

con moto *rallent* *Tempo*

pesante

Piu lento

morendo *laissez vibrer*

mesebben az expresszionizmus ellen: teljesen eltűnt az „arany középút” és a hang, rim, ornamentum könnyen felfogható tagoltsága örök visszatéréssel nem ismerhető fel többé. Ezek azonban oly dolgok, melyek a filiszter számára a művészet lényegét teszik; az expresszionizmus megcsalta őt evvel!

Az expresszionizmus rhythmusa nem hatás többé, hanem *esemény*. Nem egy holt tenger látszólagos hullámjátéka többé, hanem az örök, végtelen mozgása a tenger áramlatainak.

Az expresszionizmusban, végül, a művészet magának elég tartalom. A „l'art pour l'art” a „mágánvaló művészet” gondolatáig tisztult meg. De nem, hogy enélkül az őseredeti tartalom nélkül terjesszen radikális átértékelést.

Az impresszionizmusban még merev tartalom a forma változóságába volt borítva: a formával már az expresszionista mű tartalma is elérte *mozgékonyosságát*. Így érte meg az új művészet első, nagy, földöntúli örömét a mozgás kifejezésén. (A futurista festészet először a tér lendületes ábrázolásában tört ki; később *minden* expresszionista mű korábbi művészeti irányok ellentmondásos statikáját világ-szemléletünk fogékonyabb dinamikájába változtatta. A mozgás a tartalom egy attribútuma és így a tartalom maga.) Statika és dinamika: az expresszionizmus öntudatosá tette ezt az ellentmondást. És ez az öntudat sok elhaltat legyőz; nekem úgy tetszik, most jött volna még csak el a naturalizmus utolsó órája: az expresszionizmus felszabadult merevségéből és mozgásba változott.

Öntudat- mozgás oly jelesen új tartalom, hogy nincs is rá fogalmunk. És miután a mű életessé lett öntudattartalom, nem is volt methodikus mozgása. Először is itt lett alkotó az expresszionizmus: teret teremtett a mozgás számára.

A tér formaprobléma; — ezt azonban megoldotta tartalmában az expresszionizmus. Így azt lehet mondani, *hogy az expresszionizmus részint mozgással helyettesítette tehát a formát* és ezzel már nagyon sokat mondtuk.

Szellemi élmények figyelemreméltó találkozása: az új expresszionista művészet születésével majdnem egyidőben kezd az új viszonzáselmélet (mindenekelőtt Einstein) uralni a természettudományokat. Erre a legnagyobb abstrakcióra itt, mely az emberi gondolkodásnak e művészetén kívül valaha sikerült, csak röviden akarok utalni. A relativitáselmélet is kiemel minden egyes tárgyat a statika merevségéből és kozmikus dinamikában oldja fel. Minden mozgás.

Csak fel kívánom említeni, hogy sikerült Einstein professzornak Newton gravitáció elméletét ujjal pótolni, melyet „psychocentrikusan orientált”-nak neveznék: megszünteti az ultra és intraphyzikális gondolkodás *minden* késedelmességét és *magát* a gondolkodó ént feloldja a „gravitáció” öntudattartalmában. . . . És nem műveli-e ezt minden expresszionista mű? Az expresszionizmus kényszerít bennünket az eddigi életfolyásunk minden haladékos-ságát feladni. A néző helyezze magát a képbe, az olvasó a gondolatba, a színházlátogató a cselekménybe. Hogy a kép, a gondolat, a cselekmény organikus egységét később ne zavarjuk, *a szemlélet eme relativitására* van szükség, amelyik pedig a fizikusnak is kell. Mást nem is tehetnénk, mint-hogy feladjuk eddigi *szempontunkat*: az érzés és gondolkodás „*psychocentrikus tájékozása*” tiltja, hogy álláspontjaink legyenek. Így minden visszazuhan oda, honnét egyszer jött: az *öntudatba*.

Az expresszionizmus ismét helyreállítja az öntudat aprioritását. A művész szól: Én vagyok az öntudat, a világ a kifejezésem. A művészet közvetít tehát öntudat és világ között, vagy, ha akarjuk, keletkezik az öntudat támadásával. Ez tehát az expresszionizmus nagy másrafordulása: a mű *feltétele* az öntudat és *következménye* a világ; tehát *teremtőbb*, mint aminő az impresszionista mű lehetett. Ott a mű „hozta” a világot „az öntudatba”; — Az *expresszionizmus teszi öntudattá a világot*. Apper-ciálja a világegyetemet és bevezeti az eszme világába.

Nem minden fölé, hanem mindenbe helyezi az expresszionizmus az öntudatot. Ez az egyetlen követelménye és egyetlen rendszere. Az expresszionista mű nemcsak össze van kapcsolva, hanem identikus a művész öntudatával. A művész saját képmására teremti a világot. Az én divinatorikus uton jutott uralomra.

. . . És hiven viszonyos alapjaihoz, az expresszionizmusnak le kell mondani lényének minden merev definíciójáról. Minden, amit róla kimondanak, megerősödik általa. A szó magát éli át és miután a fogalmat követi, mozgásnak érzi magát: az öntudat minden kifejezése mozgás.

Mozgás: ezen mulik. Az expresszionizmus fedezte fel a mozgást és tudja, hogy a nyugalom és az egyensúly a világ és a sors iszonyu lehetlensége csak mozdulatok. És utóvégre csak egy őseredeti forma megismerése, ha a világról azt mondja: Kezdetben volt mozgás. Mert a szó is mozgás és kezdetben volt a szó!

HATVANI PÁL

„LE PAROXYISME HUMAINE“BÓL

RENÉ ARCOS

Már minden szenvedést fenéig ittunk
és mindig új problémákat találtunk,
hasztalan tetéztük a reményt új reménnyel
és forgácsoltuk szét a rendszerek művét;
oly fáradtak valánk, mert néztük az éjeket,
melyek mint a Végzet örök sirhantolói,
sok hajnalt temettek el, míg tört erőnk dalolt.
A homlokunkon oly sok vereség!
Kevélységünkben annyi térdreomlás!
A győzelmeinket sirba tettük
és közömbös csöndjében a messze csillagoknak,
melyek még a halál kinjait is érzéketlen fényvel
fröcskölük,

istent-idéző földi gyászunk
visszavonulást harangozott az Ikaros-fiaknak
és hullásuknak, mely a Lemondásba rogyyan
és álmuknak, mely mélyebb a halálnál.

De az élet nem akarja erői szunnyadását;
rostjai és láncai számtalan guzsalyával
feszíti fölénk a vitorlát;
még holtakat sem hagy nyugodni.
Galoppja elkapott és elragadott minket
és összetörte büszkeségünk árbocát.
Mi keményen megvetettük a derekunkat
és nem akartuk tovább a becsapottak játékait.
De a vad galopp magasba dobott,
megpörgetett az erők örvénylő ciklonában
és egy-kettőre rabjává béklyózta lelkünk.

Nyargalni kezdtünk
és nem tudtunk kiáltani;
fejünket néma dühhel
hátraszegve,
az ellenállás dacos erejével,
két marokkal, görcsösen
fékeztük a vad paripát.
A leggyorsabb galoppban egyenest maradtunk,
mint a holtak, kik délcegen ülik meg
ágaskodó lovukat a csaták viharában.

De a költészet mámora
mint elektromos áram nyilalt rajtunk keresztül,
és hirtelen magasba szóktunk
és cikázó pallósunkkal előre vágunk, a Jövendő elé.

Dobogó szívvel, szélbe-bomlott hajjal,
velőnkig borzongó diadallal,
könnytől áztatott arccal
rikoltottunk új hangokat a hősi csatazajba.

A KÖLTŐ

HENRI MARTIN BARZUN

Oh Szabadság! Tér és Idő leánya,
Sose volt kezdeted s nem lehet sose véged:

Benned fürdik a lelkem, (csillag az éther ölén)

Távol dogmáktól, stílusoktól, rendszerektől,
Melyek magukban hordják a biztos halált.

Oh nézd! Megujra új hitek születnek,
Elkárhoznak és újra kezdődnek megint.

Egyetlen szavam, egyetlen credom, egyetlen törvényem
Ép e pillanatban akarásom ellen

Vad lendülettel röppen el belőlem
Őrüdt dagálya határain túl,
Sistergő vérem árján, a hegedő sebekre.

S a víziók, a formák és a ritmusok
A váratlan mű szüz kincsei már,
Szabad, termékeny, — magukról mit se tudó —
Mesterkéletlen csodák.

AZ ÉRTELEMHEZ

ANDRÉ SPIRE

Ti, kiknek bizonyosságaitok vannak,
egyszerű szívetek, ép eszetek,
gyermeki szívetek, durva szívetek, —

jertek, jertek, segítsetek nekem.

Radikálisok, atheisták, szószékek mesterei,
voltaireiánusok, papfalók,
ti, kiknek nehéz ételek kellene,
ti utcaseprők, vasutasok, —
kik operettet s pálinkát akartok,

jertek, jertek, segítsetek nekem!
Óh, és ti kártyások mindannyian,
ti számtisztek és irattárosok,
elnökök, titkárok,
kongresszusok harcosai,
sztrájkvezérek,
kiknek nem kell isten,

jertek, jertek, segítsetek nekem.

Testvéreim ajka
és az én lelkem között (míg mindent elcsábitok)
állítja csatasorba vad légióitokat.

Bujjatok elő a páholyokból és odukból,
műtermekből, muzeumokból, munkásegyletekből,
jertek kemény öklötökkel, rekedt vitáitokkal és szög-
letes mozdulataitokkal.

Jertek, jertek, hogy megvédhessük
e nemes homlokok s imádott kezek ellen
a veszélybe siklott legnagyobb Istenasszonyt.

FRANYÓ ZOLTÁN

KÉT EMBER

DOLGOZÓSZOBA IRÓASZTAL SEZLON SZÉKEK

Férfi:
(sápadtan egy karosszékben ül, olvas. Hirtelen
kinyilik az ajtó, az asszony jön be)

Asszony:
(örömmel) Szervusz!

Férfi:
(kiegyenesedik) Te?!

Asszony:
Már itt vagyok. (feléje megy)

Férfi:
Miért jöttél ilyen soká? Elfelejtettél??

Asszony:
Ugy siettem!

Férfi:
Mégis??

Asszony:
Mit akarsz???

Férfi:
(szomorúan) Semmit!

Asszony:
(csodálkozva nézi)

Férfi:
(szája fölszakad) Nézd — a lábaimból minden erőt
a fehér mezőkön hagytam s most nincs, aki messzire
fusson a szemeimmel.

Asszony:
(szeretettel föléje hajol) Majd én . . .

Férfi:
Karjaim valahol más fajtát öleltek halálra, ezért
csak a falakig nyulnak.

Asszony:
Hozzád siettem, de az utcán egymásra borulnak
az emberek — nevetnek — sírnak.

Férfi:
És én — itthon!!

Asszony:
(előre jön) A gyárakból utcára harsannak a
lilaszájak, katonák énekelnek — a sarkokról feléjük
indulnak a lányok — mindenki testvér.

Férfi:
(halkan) Nekem csak te vagy!

Asszony:
A házak szemében zászlók égnek — az anyák
elfelejtik a gyerekeket — mellüket a szélnek feszítik.

Férfi:
Ha itt tudnál maradni!

Asszony:
A kovácsok, örömben utcára hordják az égő
vasat.

Férfi:
(az asszony felé nyul) Velem!!

Asszony:
(megfordul) Az utca . . .

Férfi:
(megfogja az asszony kezét) Te mindennek
tudsz örülni.

Asszony:
Mikor a fejek az égig kíváncznak!

Férfi:
És én már csak neked tudok — érted.

Asszony:
(megcsókolja) Szeretlek!

Férfi:
És mégis másfelé kívánczol.

Asszony:
Nem tudok kiszakadni — én most is érzem,
hogy valahol a vakok agya elvesztette az istent.
Most nem tudják, hogy mi alá építsen tornyot az ujjuk.

Férfi:
Nem igaz! A nap is csak azért van, hogy a te
karodat fűrössze.

Asszony:
Hogy mindenki szemébe belecsurogjon.

Férfi:
Mit akarsz? Mi már megtaláltuk az életünket.

Asszony:
De utána nyujtóznak idegen karok.

Férfi:
(kétségbeesve) Mert nem szeretsz. Ha csókolsz
akkor is másfelé fénylik a szemed.

Asszony:
Örülök és a zöld mezők jutnak az eszembe.

Férfi:
(fölordít) A mezők — a fehérség!!

Asszony:
(észreveszi a másik szomorúságát) Nem — nem akartam! (halkan) Ha megtudnád érteni.

Férfi:
(hirtelen az asszony után kap) Ne hallgass rám.

Asszony:
Milyen forró a fejed!

Férfi:
De te elakarsz menni???

Asszony:
Én?

Férfi:
Engem — a falakkal?!

Asszony:
(mellé ül) Szerettek!

Férfi:
(fölnevet) Velem maradsz!! Velem!! (az asszony fejét az ölébe rakja, nevet, csókolja) Csak az enyém!!

Asszony:
(átfogja a nyakát) A tied!
(Csönd. Aztán az utca felől mindig erősebb zaj. Az asszony karja kinyílik, lassan lecsuszik a férfi nyakáról.)

Kintről:
Testvérek!

Asszony:
(fölnyújtja a fejét)

Férfi:
(az asszony figyelésétől összerázkódik)

Asszony:
(felsötteste kinyúlik)

Férfi:
(utána kap) A szádát — a füled — nézd a melled az ujjaim között!

Asszony:
(karjai a feje alá kulcsolódnak)

Férfi:
(kítörve) Én nem tudok nélküled élni!!!
Kint a házak szája zászlók alá dobálja az embereket.

Föl a hegyekre!!!
Testvérek!

Asszony:
(megrándul)

Férfi:
(száját az asszony fülére szoritja) Semmi — én — Kint lövés. Valaki a halál elé dobta magát.
Testvérek!!!

Asszony:
(idegesen fölugrik)

Férfi:
Ne — ne.

Asszony:
Őket lövik!

Férfi:
Ne hagyj!!!

Asszony:
(a férfi felé) Talán le tudnál jönni. — Együtt — (a karja alá nyúl, fölemeli, de a lábak erőltlenül összecusklanak)

Férfi:
(ordítva) Nem tudok — a lábaim! A lábaim!
(visszaroskad)

Asszony:
(meredten nézi)
(Az utcákban elszabadult lovak az emberek fején nyeritenek)

Az uramat!!!
Előre!!!

Asszony:
(hirtelen az ajtó felé esik, fölszakítja) A fekete karjaik vörösre ölelik a házakat — Veletek!!! (kifut)

Férfi:
(utolsó erejét összeszedve föláll, szája mozog, aztán hangtalanul végig vágódik a padlón).

UJVÁRI ERZSI

IMA ÁTON ISTENHEZ A NAPKORONGHOZ

Diadalmasan felragyogsz az ég horizontján Te élő Nap, ki először éltél! Fölszállsz a kelet horizontján és eltöltöd szépségeddel a földet. Szép vagy és nagy és szikrát szórsz a magasból a földre. Sugaraid átölelnek minden országot, amelyet teremtettél. Te vagy Rá! . . Szerelmeddel megfogantatod az anyagot. Te messze vagy, de sugaraiddal megajándékozod a földet.

Leszállsz a Nyugat horizontján és akkor sötét a föld, mikéntha halott volna. Ime az emberek alszanak kamráikban beburkolt fejjel. Orruk elcsukódott és egy szem nem látja a másikat. Ha elrabolnák kincsüket, amit fejük alá rejtettek, nem vennék észbe. Minden oroslán kionson barlangjából és minden kigyó mardos. . . A Föld hallgat; hiszen Teremtője nyugszik horizontján.

Kora reggel elindulsz keletről és fénylesz Te Nap az égen. A Sötétség riadtan menekül, ha sugárkardodat rántod. Egyiptom lakói örvendeznek: felébrednek, lábra állnak, ha Te őket felemeled. Megmossák testüket és ruhájuk után nyulnak. Fölemelik

feléd kezeiket, hogy téged dicsőítsenek. Az egész ország munkáját végzi.

Minden barmok elégedetten legelésznek. A fák és füvek zöldelnek, a madarak kaparásznak fészkeikben ülnek és kitárják szárnyaikat, hogy Téged hirdessenek. Minden állat lábaira szökell. Minden röpül és száll és kiáltoz, ha Te érettük fölkel.

Hajók utaznak föl és alá; minden ut nyitva van, mert Te felkelsz. A halak az árban ugrándoznak arcod előtt, mert sugaraid lemérik a tenger mélységeit.

Aki a gyermeket teremtetted az asszonyban és a magot a férfiakban; aki a fiut életben tartod anyjának testében, aki megnyugtatod őt, hogy ne sirjon: Te vagy a Dajka a méhben!

Aki levegőt ad, hogy minden teremtménye életre keljen, amikor az anyatestből világra jön születése napján: Te nyitod meg száját és ő beszél; Te teremtetted azt amire szüksége van.

És kívánságod szerint Te teremtetted a földet. Te egyedül, a rajta levő emberekkel, csordákkal és állatokkal. Te teremtetted mindazt, mi a lábán jár, ami a magasba próbálkozik és nekiindul.

Az idegen országokat Syriát és Puntot és Egyiptomot — mindezeket a helyükre tetted. Gazdagsággal ajándékoztad őket és megszabtad életük határát. Nyelvük elválasztja őket a beszédben és testüket megkülömbözteti színük; Óh Megkülömböztető!

Te teremtetted a Nilust a mélyben és ide vezetted kedvedre, hogy táplálja az embereket.

Minden távoli országnak a táplálékot Te adod és egy Nilust raktál az égboltra, hogy leáradjon hozzájuk, hogy hullámokat verjenek a hegyeken, mint az Óceán s megáztassa szántóikat és városaikat. Mily szépek is a Te határozataid, Te Ura az örök életnek.

Az ég Nilusát az idegen népeknek adtad és a sivatag vadjainak, amelyek lábon járnak-kelnek; a mélységből fakadó Nilust pedig Egyiptomnak.

Te alkottad az évszakokat, hogy teremtményeidet fenntartsák, a telet, hogy hűseljenek, a nyarat, hogy lakmározzanak. Te teremtetted a végtelen menyböltöt, hogy ragyogj rajta, hogy lásd mindazt, amit alkottál, Te egyedül, felszállva az élő Nap alakjában, ragyogón, aranyat szórva, eltávolodva és visszatérve.

Te alkottad a földet, azok számára, akik érted és belőled indultak a nagyvárosok, falvak, törzsek, utak és folyók számára. Mindezek szeme Te feléd ünnepel, ha Te, óh Nap a föld felett ragyogsz!

Ó-EGYPTOMBÓL FORDITOTTA HEVESY FERENC

AZ APOSTOL PEDIG IGY ÉNEKELT:

Oszlopnak akartam magam, melyen szemetek megfogózhát,

ha beteljesedik az ige, megfogozhat és partra verődhet,

de ne higyjétek, hogy fáj, amiért madárijeszlővé pántlikáztatok

főzőkanál nyelvetekkel (mert főzőkanál a nyelvetek és más csöbreit kanalazzátok zavarosra)

hogy profitos erkölceitek feltett buzatáblája körül örködjék;

nem fáj, hogy testembe piszkáltok szemetekkel, melyet piszkavassá kovácsolt a kajánság

s hogy jártamban zsebeitek piszkát az enyembe gyömöszölitek,

és délben sárga garasokkal akarjátok a napot fejemről elriasztani

este pedig kocsonyásan az agyamra másztok;

Hogy körbe-táncoltok és üvöltöttek:

Ó morál! Ó művészet! Ó mult!

és ujságíróitok akarásaim cikkbe sorvasztják.

Hogy tribünné ordítjátok a morál-éhségem

és ijesztgető pókláb gesztusokat dobáltok a moráltalanságról;

nem fáj, hogy aki a holnapon kelyhévé teljesedett felzendülő érzéseimben

ma fojtogató lámpák vöröslésébe zászlóz engem

(kavics szemem — ó asszimiláló tűz benne! — fejem kérdőjel

és nem kell neki a mindenbe himakarás)

Ne gondoljátok,

mert ahol a minden csucsba szökik, ott állok én!

És várostokat, mely köré templomokat és iskolákat rácsoztatok,

hogy világgá ne szökjék valami vad akarat,

ezt sem ezért hagytam el. Valaki előbbre mutatott és megindultam és taszigáltam magam az akarat egyenesén,

mert éjfél felé kúszott az idő, a mozdonyok pedig bikák és hamar maguk után csődítik a nyugtalan vagonokat.

A sötét felpukkasztotta a házaitokat és akkor engem valami kutya jókedv labdázva táncoltatott az uccán:

eszembe jutott, hogy ti most mindnyájan

végig-végig az akolbacsődült házakban

háton feküsztek és kövér illuziókat álmodtok a hasatokra

mind-mind egysikban mint a farizeusok koporsói

és nem gondoltok rá, hogy valaki nagyon jól mulatrajta.

ENDERS ERVIN

DE HA MÉGIS . . . ?!

Tespedt csend. Elfonnyadt virágok illata sűrűsítette a levegőt. A szavak megtörten kusztak elő. Éj! A lámpa vörös fénye sárgává hamvasztja a férfi arcokat.

„Az egész tavat átkutatták.”

A férfi fojtott hangon:

„De sejtik.”

„Sejtsék” hangja hirtelen fanyar és a magasban reszeli a levegőt „az ocsmányok — keressék.”

A másik tompán hörgött: „Vége, vége, azt megölték, a börtönökben a mieink . . . és itt . . .”

Az ágy nyekkent. A férfiak elhallgattak. Oda-siettek. Egy lehervadt asszonyi arc tekintete lengte őket körül. Az ajk megvonaglott: „Az előbb mintha . . . Valakit keresnek?”

Feje lecsuklott. Emlékezések zürzavara robajlott át rajta. Nem tudta, hogy mi, csak egy rettenetes kaosz szakította meg a ráeszmélés útját. Minden hiába ugrált. . . . Gépfegyverek. . . . Gránát repesztette ujságpaloták. . . . Dübörgő emberáradat. . . . Rémes rianások. . . . Mi az? Mi az? . . . A lila. . . . Ajult csend. . . . Várakozások. A lila most egészen szeme közé vigyorgott. Nem szabad, nem lehet. . . . Ma még nem. Futás a lila elől. . . . Mi az? Mi az? Tomboló sokaság. Sulyos lépések. Puskatus. . . . Lila, lila . . . aztán feketeség. . . .

„Fáj!”

A férfi: „Borogatást!”

Egy jóleső tekintet: „Hus”

Lecsukódnak az asszonyi szemek.

Halkan nyílik az ajtó. Egy bodrosfejű siet előre. Lepteit elnyeli a szőnyeg. „A kopók újra szaglálnak. Ezuttal szaglálhatnak. — Lehajol a férfiakhoz: — Végre sikerült egyet szerezni.”

A szemek megelevenednek: „Hogyan? Hol?”

„Egy elvtárs . . . a morgueből. Szerény kis cselédleány, nem hitte volna, hogy reá még hivatás vár.”

Régi?

„Ugy — nem nagyon, de már egészen zöld.” Beroskadt egy karszékebe. „Kissé undorító volt. Tudod, ezeknek a haja förtelmes. Eh, mindegy. Fő, hogy sikerült. Fáradt vagyok.”

Az asszonyt nézték: „Alszik?” Nem lehetett tudni. A ráncos arc elpihent a párnák sokaságában. A kezek csendesesen kulcsolódtak össze. De a szemek néha fel-felrebbentek, mintha a hulló szavak és a saját élete között keresné a kapcsolatot.

A nyurga megszólalt:

„Milyen élet ez?! Házak árnyékában osonni; remegni, ha zörren a kapu, bujkálni; a kopóknak hamis koncot dobni! Hát ez a forradalmiság?!”

„Soha nem tudunk lábraállni. Az emberek gyá-ván meghunyászkodók. Az első extásisból belesüppedtek a minden mindegy pocsolójába. Mintha ők is lötyedt tarkóju burzsik lennének!”

„És a szijgyártó! A weimari kastély aranydiszes cizellált termeiben terpeszkedett el. A jött-ment, a perceket pénzreváltó, a munkásizmokon kapaszkodva és zsiros pocakok alját nyaldosva kapaszkodott egészen addig. S most, hogy fordult az óra és nem lehet már rajtuk, hát az ő ellenükre szürcsöli mohón a nagy urak váladékát!”

Az asszony szeme ismét megrebbent. Elhallgat-tak. Szólni akart. De hang nélkül záródtak az ajkak. Valami rettenetes zürzavar tombolt most bévül. Egész életét átnyalabolta a pillanat. Az élet! Az élet! A gyermekkor viaskodása önönmagával. Lázongás családi otthona ellen. Rendőri fogdában, kéjnőkkel együtt. Toloncház! Szökés! Börtön. És az a nap!! Soha semmi szerelem. És közbül a harc a közöny-nyel, a meg nem értéssel, az emberi butasággal. Miért? Az arcán a ráncok mélyebbek lettek. A szeme fakóbb. Hát érdemes?! Nem lehetett volna ő is megalkuvó?! Árral haladó? A helyzet adta gyümölcsökön nyalánkoskodó?! Megérik az emberek, hogy ő most itt feküdjék a lét és nem lét mesgyéjén? Összezuzottan, hervadtan és komoran a három férfi szájáról valami felvillanó reménysugarat lesve! Nem lenne inkább jobb valahol messze annak a zöld-testü kis cselédleánynak az életét folytatni?! Gondolatai hirtelen kátyuba zökkentek. Érdeklődése ismét a régi emlékek felé sodródott. Felrántotta szempilláját. Hosszan, elnyujtva kérdezte: „. . . És ő . . . ?! A férfiak először nem értették, aztán hallgattak.

„Mi? — beteg?!”

„Elfogták?”

Némaság.

„Megölték . . . !?”

A perc vánszorogva hangott kapott.

Az asszony ajka ijesztőn megrándult.

„El kell mondanotok.” De a szavak füle mellett koppantak le. Körülnézett. Az arcokat leste, vajjon nem vették-e észre az ő nagy vivódását. Lassan halvány pir lepte el. Ő szégyelte magát — önmaga előtt. Azt a szemüveges embert látta. Nagy makacs küzdelmét egy egész nép ellen. Egészen egyedül. És mégis igazsága teljes biztonságában. Most halott — de ő él. Szempillái messze kitégultak, a hajnali derengés első sugarai becsurogtak — a most már nagy, erős, asszonyi szemekbe.

Hangja csengő lett és fiatalosan zengett a szobában: „Érdemes! Érdemes! A férfiak egymás tekintetét fürkészték. De az asszony nevetett: „Érdemes! Érdemes! Igazságainkért még akkor is érdemes a harcot állni, ha börtön, toloncház jár ki értük. Érdemes az emberekért még az emberek ellenére is küzdeni!”

Nevetett. „Olyan jól vagyok.” Távolról az utca lármája szüremlett fel. „Dolgozni akarok.” A férfiak felélénkültek. Az egyik még megjegyezte:

„Az ügyek nem a legjobban állnak.”

„Azért kell dolgozni!” Ki intézi a . . . ?!

Most diadalmasan fellobbant a hajnal.

LÉKAI JÁNOS

SZERELEM, JÖVŐ

Szerelmet is lehet mondani:
párba egységesedő öszlönét a jövőnek.

Magunkátadás
és folytonosságba folytatódás
és megnyílás a természet gondjának.

Hívjátok egymást, fiatalok,
sejtbe lerakni az idő mézét,
tanuljatok meg
komolyan nemzeni
és örömmel szülni.
Egészséget szülni,
akaratot és örömet,
az új embert!
Talán eljőhet már
egészségre, akarni és örömeknek,
látószeműnek és nyitottfűlűnek,
sohasem életparazitának,
szabad estéjűnek,
komolyan nemzőnek
és örömmel szülőnek.

Mondjátok a szerelmet, költők:
párba egységesedő tudását a jövőnek.

135

ÚJ HÁBORUT

Új háborut izenek, most magamagunkkal,
háborut, amelyet barlanglakó ősrünk viaskodott egykor,
csorba kőballával vájva a fába.

Verejtéket lihegett a szája és feszülésben motollált a
szeme,

karján dülledt csomókba pattogott az ér és nekivál-
lasult az akadálnak,

és fujtató vad melle szörkölnön rémitette a madarat,
marokkal fogott a csalánba és földhányás lett az útja.
És ha én most magunk ellen kürtölöm a háborut
nem miniatürizációt akarok, tengervihart a pohár
vizben,

szellemarszlánkodást és nagy é-vel irott ént.

Mert munkának akarom magunkat, tanításnak és
példaadásnak.

Majd lehet még házak előtt padkán holdsugározni,
és jósolni a magunk tenyeréből,
és lehet mederbe torkollani, tán szerelmes párokat
tükrözletni is lehet,

de most még háboru van és magamagunk ellen,
most még kinlódni kell és csak kifelé nézni
és gyomlálni lelkünkben a magunkféltést és egocen-
trikusságot,

és friss földhányásnak mezteleníteni,
amibe csillagot és eget ágyalunk, vizesést és arany-
telepeket,

és még száz új és világindító összefüggést, hogy
megtanulják az em-
berek,

megtanulják, hogy föld a lábuk és lépésüket messze
mágnesség igazgatja,

növény a gyomruk és nagyszerű kémikusműhely,
agyuk a vaskohó, amelyik új égitesteket akaszt a
levegőbe és akarata
szerint hajtja őket.

FÖLDES. JOLÁN

ÉN

Ezernyi cél rántja felkiáltó jeleit elem.
A földeken Jóságot sokféléznek a torkok.
A felverekedett karokban a fáklyák
Tűzre lobbantják bennem a tereket,
Szemeinkben meghökkenve nyargal az Idő.
És túl:
Éjszakákon (hol Sorsok összedübörögnek)
Hajnalokon (hol felfénylenek az Emberek)
Látom az én Életemet is piros köntösben
szeretődni a Mindenséggel.

LÁNYOK

Ti vagytok!
Kik csiklandó vonalakkal felmámorezzátok az utcákat.
S a szobákban vörös köddé mázoltátok előttem a
falakat
S az éjszakák csonka vágyszobrára rásugározzátok
fénylő arcotok.

Ti vagytok!
a sohsem forgó föld,
melyből Végtelennek termelődnek Életbe.
Gyümölcs-vérző csókotok megrázza az Idő kalaidosz-
kopját:
hogyan felszineződjék egy új Világ.
Istenek vagytok!
Kik a Szerelem „Öröm-bánat-halál” három ivű szivár-
vány kapuján:

Bibliásodtok
Az örök-hívők lángfolyós tüztömbjei elé.

TAVASZ

Ékesebb arccal köszönget az utcákon
És súlyosabban lépked a földeken
Házakban is jobbra ágaskodik
Tavaszkedvében az Élet.
És mégis:
A forró szelek, sohse érzett ritmusra forralják a vért
És mégis
Hempergő drága jókedve az embereknek, félelmes
bűben csöpögtet el minden erőt.
Pedig most
Ami ifjú szent sziveinkben nótás-zendülésre feszültek
már a húrok
És ettől a Tavasztól várjuk az örök-tavaszok leg-
áldottabb himnuszát.
És mégis
E furcsa tavaszban az Idő nem akarja
Csodás kezekkel megragadni a jövő pompás ajándék-
vonóját.

KETTEN

A lelkem . . . a lelked.
Feltépett zsilippek.
Az Életbe áradt.
S jelenbe szögzőlt kivárt perceinket nyaldossák a tüzek
Vérpiros völgyekre
Fekete felhőnek szakad a Volt.
Szórja hamuesőjét
A kormos tereket mossa az Idő
Tükörre fénylünk.
Szétmállunk a Világban
S az Élet új cserére buzdítja a Halált.
Hiszem vagy te hiszed.
Mert tágranyilt szemeinken a szavak kihajoltak.

HERCZ GYÖRGY

A TELJES SZINPAD

DRAMATURGIA HARMADIK RÉSZÉ

VII.

Amint az az eddig elmondottakból is nyilván
következik, *nem szabad a szinpadot mozgó és
mozdulatlan elemekre szétválasztani.* Az eleven
(teljes) szinpad mindig egy emberi történet. Élet.
Mozgás. A dráma önmagában adja a mozgást. A
drámához adódó tér (a szinpad mint keret) mozgási
problémáját a geometriai (vonal, sík) és festői (szín)
mozgásproblémákban oldottuk meg.

A dráma belső mozgását, a hozzá adódó vonal,
sík és színmozgás mellett, a beszédben a szó ér-
telmi s a hangformát adó dinamikája, és az emberi
mozgás tükrözik elénk.

A színész.

Az aktor, aki egyrészt megéli és tudatosítja
magába nemcsak a játszandó alak, hanem mellette
az egész drámaéletet, s másrészt ezt az életet, érzé-
seinek, akarásainak, az ebből következő cselekvé-
seinek legegyszerűbb tisztaságában és teljességében
elénk adja a saját életének teljességén keresztül s a
saját pillanatnyi életében.

Mielőtt azonban továbbmennénk, vissza kell
térnem a drámához, a dráma keletkezéséhez.

Egy másik helyen (az Aktivisták előadássorozatá-
ban „Szinpad és társadalom” címen) részletesen
beszéltem arról, hogy a dráma az életöröm akarásá-
nak (egy pluszt akaró hitnek) akcióba nyilvánítása,
illetve tiszta akcióban való kiélése a dialogus formá-

ján keresztül; és hogy a dráma keletkezése az életöröm érzésének spontán, expresszív kirobbanásaira vezethető vissza. Az egészséges öröm őszinte hangjai, mozdulatai, melyek egy bizonyos nyilvánosság előtt lökődtek ki az örömet érző emberből: ez volt a dráma legelső őse.

Tehát: érzésalapjában öröm; megnyilvánulásában expresszió.

Ez a tény két részről is determinálja a színjátszást: az öröm és az expresszió részéről. Illetve pontosabban: nem is determinálja. A színjátszás és a dráma nem csak keletkezésében volt egy, hanem lényegében és alapjában egy ma is, mindössze annyi eltávolodás történt, hogy ma nem az a színjátész is egyuttal, akinek érzéseiből cselekvősődött a dráma, hanem más valaki, más valakik. Az eltávolodás teljesen technikai kérdés, s a lényegi összetartozást legfeljebb a helytelen keresztülvitelben érinti. Akkorse közvetlen a lényeg rovására, csak közvetlen, a formán keresztül. Így a színjátszásban magában is megvan ez a két alapfeltétel, az öröm és az expresszió. Az öröm megvan, mert megköveteli a drámával egy lényeg, s megvan az expresszió mert megköveteli a drámával egy forma.

Lényeg és forma.

Evvel ismét egy olyan problémához jutottunk, amelyre az eddigiekből magától adódik a válasz, de amely problémát, sokszor felvetődöttsége miatt, külön tárgyalnunk is kell.

A drámának, s vele a színjátszásnak stb. tehát a teljes színpadnak, igenis van formaproblémája: csak hogy ez a formaprobléma oly teljes mértékben áll fenn már az egy-egy dráma (színpad) megszületésénél, illetve már a megszületés annyira formakérdés is egyuttal, hogy *külön* lényegről és *külön* formaproblémáról a teljes színpad fogalmában nem beszélhetünk. Van egy, az életöröm akarásába gyökerező tragikus (vagy komikus) mag. Ennek a tragikus (v. komikus) magnak a kiteljesülhetőségében *csak* egy élete, s az életében *csak* egy formája van. Minden más rászabott élet legfeljebb rosszul, tévesen, vagy minimálisan elhibázott forma lehet, amelyből vagy kinő a mag, vagy minimálisan elhibázott forma lehet, amelyből vagy kinő a mag, vagy elvész benne. Ez az egyetlen (vagy pontosan: egyetlen helyes) forma pedig a lényeg *teljes élete*: tehát maga a lényeg.

A formaprobléma tehát itt, a teljes színpadnál, más, több, fontosabb és mélyebb, mint pl. a többi művészeteknél; egyéb a lényeggel, s így formaproblémáról nem is beszélhetünk anélkül, hogy egyuttal ne kelljen a lényegről is beszélhetünk.

Amilyen mértékben áll ez a teljes színpadra vonatkozóan, ugyanugy megvan a színjátszás kérdésében is. Aminthogy a színjátszás nem *csak* formája a meglevenedett színpadnak, hanem épp oly mértékben lényege is.

Lényege: mert nem csak „visszaadja”, reprodukálja, megjátssza az életöröm akarásából adódó tragikum (vagy komikum) cselekvését, hanem a *leg*-lényegében cselekszi is. Cselekszi: egy világot teremt, amely világ ő maga, s amely világban teljesen jelentéktelenné törpül a színjátészok énjének az a része, amely bármily csekély mértékben is idegen lehet ettől a világtól. Itt nincs *külön* én, sem abban az értelemben, hogy magához asszimilálja a lényegét, vagy a lényeg bizonyos részét; sem pedig abban az értelemben, hogy feloldódik a lényegben, vagy a lényegnek egy hozzá bizonyos ponton közelálló részében.

Itt tehát nem felszivódás van és „ember-ábrázolásról” sem beszélhetünk: ami a színjátszás lényege az ugyanaz a leghatalmasabb emberi alapérzés, ami a drámát a színjátszással együtt megteremtette az öröm érzése. Az öröm érzésének akarása. A színjátész egyénnek az a legmélyebb és kiszakadhatatlan együttlélése avval az emberi közösséggel, amelynek letisztult akarásait előttünk cselekedve demonstrálja. Az egyén nem csak mint színpadra állított művész (— és nem mint az ezen lehetőségek technikájának virtuóza! —) hanem elsősorban mint élő ember, mint emberi örökségekkel megterhelt és emberi akarásokkal megáldott lény áll előttünk a maga ember-tisztaságában.

Nem odadobja magát egy lehetőségnek, amely az egyén keménységétől vagy az egész gerinctelen majmolni-tudásától függő pontossággal rajzolódik az ő alakjára, mint egy puha gipszlapra; nem terrorizálja le magához a lehetőséget; nem megjátsszani, nem ábrázolni, is „élni” akar a saját kis pillanatnyi életének formalehetőségeiben: hanem, igenis, élni akar *avval* az életével, amely egy mindnyájunknál, amely közös mindenkivel, aki nem csak él ahogy élnie adatott, hanem *élni akar*.

A színjátszás első föltétele tehát az egészséges, teljes élet.

Ennek az életnek, s az erre az életre való törekvésnek, tudatos volta, vagy a tudatosság intenzív érzése az egyénben.

Ez: *alapja* minden művészetnek.

Röviden: az egyén kollektív individuum volta.

(— Azokkal a babonákká vált paragrafusokkal szemben, amelyek az „emberábrázolástól” a „meg-élésig” jutottak el, mint a színjátszás csucsához,

akik az ábrázolás technikai virtuozitásában és a megélés individualistáskodó impresszionizmusában vélték fölfedezni a „művészetet”: ime — nem a „művészt”: az embert kell keresni elsősorban a színészben is, ha valóban művésznek akarjuk nevezni; de ezt az embert, a mindenki-embert! . . . És azoknak a kísérletezőknek, akik csudálkozva látták, hogy egyes „szinpadművésztől” szűz, elrontatlan dilettánsokkal milyen akciósan élő, jó előadásokat produkáltak: ime a csuda titka — azok a dilettánsok valóban csak elrontatlan emberek voltak, de emberek, vagy legalább is olyan emberek akiktől nem kívánt többet a dráma, mint amennyit esetleg csonka embervoltukkal és embervoltukban adhattak. —)

Ami ezen az, egyszerre lényeg és formán, túl még adódik a színjátszásban: az az élet formáinak, az érzések formáinak tudatosítása, tudatos alkalmazása: — a tulajdonképpeni forma kérdés, technika.

VIII.

Az így értelmezett színjátszásnál (tehát a teljes szinpad helyes játékánál) a formakérdés is egységesebbé válik, s a technikai megoldások sokfélesége egy szempontból nézett anyagosításhoz vezet.

Az érzés első megnyilatkozási formája a tudatlanul fakadó hang és gesztus. Alapjában minden érzésnek egy hang és egy gesztus, amely egyénenkint, s a szituáció szerint nem változik, csak színeződik. Színeződik az érzés intenzitásának mélysége szerint is, ez a színeződés (mivel a drámában csak a teljes intenzitással élt érzésekről beszélhetünk, még ha egy teljesen intenzitás nélküli ember alakját állítjuk is be), ez a színeződés nem a kiteljesülés, csak a meghamisítás felé vezet a hangot és gesztust.

Minden érzésnek, minden egyénnél, csak egy teljesen őszinte hangja (és gesztusa) van: az érzés expresszív hangba (gesztusba) nyilvánulása. Minden színjátszónak, aki a dráma teljes életet akarja adni, ezt a hangot (gesztust) kell hoznia. Hoznia és nem megkeresnie, nem kispokolni; hozni olyan tisztán, olyan változatlanul, ahogy az belőle az érzés tudatosításával, az érzés cselekvéssé, akarássá váltódásával kirobbant. Az önmaga részére nem is a hangot (a gesztust) hozza, hanem a tiszta expressziót, amelyet csak mi, a nézők és hallgatók érzékelünk hangnak, gesztusnak.

Itt, ebben, nincsenek részletkérdések; itt csak egység van, egy szempont. A részletkérdések csak a véghezvitel után merülnek föl, az analízis szempontjából:

Minden drámának van egy legmélyebb közös érzése, amely már több az egyszerű érzésnél: világszemlélet — s ez a kollektív öröm akarása. Láttuk: a színésznek ezen világszemléleti alapon kell állania, mint embernek, hogy színész, művész lehessen.

Minden drámának van egy egyéni alaphangja (alapérzése), amelyből másodlagosan született, amelyre épült. A színésznek ezt az alaphangot magába kell élnie, hogy cselekedhessék. (Pontosabban: hogy egyáltalán cselekedhessék.)

Ugyancsak: minden karakternek van egy egyéni alaphangja, amelyből ő maga (a karakter) adódik. A színésznek ezt az alaphangot magába kell élnie, hogy *ugy* cselekedhessék, ahogy cselekednie *kell*. Cselekednie kell: még pedig nem a dráma megírott-ságából, hanem a dráma életéből, az élet törvényszerűségéből következőn.

Viszont: a karakterek alaphangjaiból tevődik össze a dráma alaphangja; a karakterek és a dráma alaphangjainak együttthatója pedig a világszemlélet alaphangjához vezet: tehát az egységhez. A színésznek úgy kell adnia a karakter és a dráma alaphangjait, hogy azok ugyanahhoz az egységhez vezessék a hallgatót.

Az alaphang kihozhatóságának első föltétele az egyszerűség.

Részleteiben: az összetevő érzések expresszionisztikus hangba- (gesztusba-) éledése.

Minden érzés legegyszerűbb formája az expresszionisztikus hang (gesztus): és ez az alaphang is.

Fokozásnál, elnyomásnál stb. nem a formát kell fokozni vagy elnyomni (ez az úgynevezett stilizálás), hanem csak az érzést. A formát ugyanazzal az eszközzel kell kihozni, amellyel az alaphangot hozza ki: az expresszióval.

— Ami a hanggal kapcsolatban ezután adódik, az már beszédtechnika; és itt nem tárgyalható.

Az élő szó mellett, az egész szempontjából, már csak mint másodlagos színészi probléma szerepel a mozgás. Másodlagos, mert bár azt is, mint a szót, az érzés és a színész egyénisége határozzák meg, bár ez is közvetlen expressziója az érzésnek: függetlensége már nem olyan teljes, mint a szóé. A szó önmagában éled belső cselekvéssé: a mozdulat csak a szó mellett. (Természetesen nem beszélünk most a pantomimról s a dráma pantomim-részleteiről.) A mozdulat expressziója ugyan az érzésnek, de kiteljesülésében korlátozzák és befolyásolják a hang materiális milyenségei is. (A hang ereje, dinamikája stb.) Ez a korlátozás azonban, a megérzés szerinti önkénytelen végrehajtás (tehát nem spekulatív keresgélés) esetén, sohase válik a mozdulat

kárára; sőt ellenkezőleg: hasznára. Ez teremti meg a hang és gesztus formái kapcsolatát, s ebben a játék egységét.

Amikor hang nélkül fejez ki a színész érzést, a mozdulat (gesztus, mimika) természetesen visszanyeri elsőlegességét s ebben tiszta expresszió voltát. Ebben az esetben ugyanugy spontán, egyszerű és alapkifejező (itt alapmozdulat), amint azt a hangnál láttuk, s ugyanugy is kapcsolódik bele a karakter, a dráma alapmozgásán keresztül az egységbe.

Ezt volt a mozdulat mint expresszió. Színészi probléma.

A mozgás-probléma másik oldala (a rendezési probléma) a mozdulat elhelyeződése a térben: a színpadvonal, színmozgásából következőn a mozdulat viszonya a mozgáshoz.

Az irányadó elv itt is, mint minden részletkérdésben, az egység. A színpadi egység a teljesség szempontjából s a mozgásegység a probléma szempontjából.

Ez az egység pedig nem azt jelenti, hogy a színpadon mindenkinek csak egyformán vagy vonalmozgások irányában (esetleg ellentétes irányában) szabad mozognia, mert ez a képhez vezet. A kép pedig: mozdulatlanság. A mozgásprobléma így festői és formai problémává válna, holott nem az. *Elsősorban pszichológiai probléma*, amelynek a formaszabályoknak magasan felette álló miérte van. A drámában s a dráma tragikus (vagy kómikus) egységében.

Ha a mozgásnak megvan ez a (karaktereken keresztül) drámába koncentrálódott pszichológiai egysége, csak akkor gondolhatunk arra, hogy formailag is egységesítsük, de akkor is csak olyan mértékben, hogy a pszichológiai egység meg ne csorbuljon.

A formai egységesítés utja az egyszerűsítés. Egyszerűsítés abban az értelemben, hogy az egyes mozdulatok minél kevesebb formalehetőséget vegyennek igénybe, és hogy az összmozgás minél kevesebb egyes mozdulattal legyen kihozható.

*

A színjátszásnak alaphangokban és alapmozdulatokban való kiteljesülését, az előbbieken kívül, még egy pszichológiai momentum is megköveteli.

A drámai szükségszerűség érzete.

A dráma cselekvéseinek egymásutánjától megkövetett szükségszerűség (törvényszerűség) szuggerralásának a hangban és mozgásban való hangsúlyozása. Vagy ami evvel egy: *a dráma szükségszerűsége szuggerraló pszichéjének, szükségszerűsége szuggerraló hangba és mozgásba materializálása.*

Szükségszerűséget, tudjuk, csak az szuggerral, ami törvény, illetve ami a törvény erejével hat.

Hangban és mozdulatban a törvény erejével nem az esetlegességek (naturalizmus), nem az egyéni szokások (impresszionizmus) és nem a kitaláltságok (klasszikus „stilizálás”), hanem csakis az *alaphangok* és az *almozdulatok* hatnak.

Valamit a *maga teljességében* (és ez a *cél!*) materializálni pedig csak úgy lehet, ha megkeressük az anyagositandó lényeg materiális megnyilvánulási (megjelenési) lehetőségeinek őseit: *alapját*.

Igy jutunk csak el a színpad céljához: az önmagát teljességében adni-akaráshoz, amely teljességben feloldódtak és eggyészilárdultak a részletek: a dráma, a színész, a színpad.

MÁCZA JÁNOS

TISZTVISELŐK

Amint beléptem még vetekedőn-épen ékeskedő palotájukba,

Zenészek bandája renyhült el a kiszolgálás lomha mezében

Előre számítottan (Ő eladott bányászok még most is ajándékoztok,

Jovialis uraitoknak, lojalisan fölajánlott zenét)

Mert ők a még minden tisztet viselőik készülnek valamire,

Valami megmutató fölvonulásban versenyzik kí aljas stréberségüket,

S ti iderendelt bányászok nyújtjátok nekik a kísérő zenét!

S ti ékesítitek még most is nyavalyás visszakívánásaikat,

A régi Rendhez!?

Igy láttalak meg erősök gerinctelenre átöltözöttségben,

Várakoztatok egy szeles reggel tompultságában,

Elrenyhülten a földszinten, készülődő vonulásaik elődobottan,

Odaboritva, vetve, lustán támolgyó tudatlansággal.

Jaj, dobbant belém a láz:

Ujra parádézátok jószívűségekkel bitang menetüket,

Ujra feledtek, újra felejtitek:

Rothadt erkölcsük utolja élelmeskedi föl bennük ez utánzást,

Hogy tömeget szimuláljanak, zavarják tiszta mozgalmatok,

Összekeverődve véletek: Munkások!

Vigyázzátok e hitvány uszályosok élelmeskedését!

Én most 8 éven át lebitangolt lelkeimmel lázadozom

S idegennek érzem meggyült csürhe-erkölcsük ráduplázásait

S árván forradalmas fejemmel, gyujtogatón

Közétek állok munkások!!

Vigyázzátok e romlott csalók egybeverődését!

Vigyázzátok leszködő kívánásaikat,

Munkások!!

HAJÓS SÁNDOR

ELÉRKEZÉS!

Megfeneklett! Ki tudná tovább merészlni és kimozdítani egyensúlytalan fontolgatását?

A poshadt kövérek még egyszer felébresztették magukat és meglepett árnyékuk egyenesbe meredta délben.

Távlattalan a késhegynyi csúcs és nincs ugrópont, honnan embernívé magasolhatná magát.

Vidéktelen! Magába gyökeresedett!

Elfulladtan marcangolta magában az élet.

Kint gerinctelen fák feküdtek a szél alatt.

És akkoriban a polgárok hizott hasa gömbölyüre kerekedett, a város igétlen kövezetén célokat kapott a testetlen ige.

Beleerőszakolta fejének ezer sejtjét a mindent mondó házak emeletjei közé.

Az utak gránitjai cédán mutogatták a méhük, de kvarcbálvány borította a fejek rendezett parkjait.

Tények viaszkos formája tapadt a markába.

Nehézkes borzadályok költöztek a viskója köré.

Bomladoztak a kezek és a távoli ujjak szétkapaszkodtak az ürbe. Fuldokló torkába akadt a magánvalósága.

Az ősz magára pomádézta a sárga lombot.

Égett benne az idő, mely a végtelent okádja. Bus és egyedül való télenkedésébe sülyesztette a fotel ingathatatlan kényszere.

Mert mi egy utazás maga körül, hiszen nem hajtja ki polgári szobája izléstelen kárpitjai közül.

Ó, az idő evezőtlen hajósa ordítsa a végtelent?

De szegényes öltözöttsége nem mentség érzeni a mozgást, a mindenüttlélést, a vak jövőben asszonyt, a zsendülő vetést kaszák ives filója alatt!

Schol se mentség...

Ki kényszeredjen ki nyugalmaiból, ha ő nem, hiszen ha erős testéből kihajítja diszkoszaként a végtelent, amely most neki jósol, akkor...

És megrökönnyödött a lába, az emberek álltak elé. A végtelenbe hívta magát és hiába lett termékeny gyűlölete a vak világnak. Most kiszakadt, a gyökerei kusza haragjából feszítette önmaga elé az asszonyt.

Bálványba marta a multak már szétzavart fészkét, hogy imádjon egy tulzó hozzáférhetetlent és bálvány lett benne az emeletes ut.

De menni az asszony elé, ha ki is sikolt a felsz!

Elenyhülni a hurokig, mert ugyis elposhad a hullám!

— Mert elég a holdkóros szennyesekből! — És leálcázta a szemérmét.

Nincsen egy métere sem az utolsó asszony végtelenhez, és nincs szeretetbe papucsolt asszonyamost sem.

Béklyozta a feltámadása, a visszalépés nincse volt az utja, de holnap már az asszony elé ágyazza a holdat.

Éltette a kancsal holnapot.

Ma pedig az emberek elragadták előle a megérkezések fénylő kapuját, holott ők csak feléje bátorították maguk.

De kolonc volt minden ember, aki belekötölte őt agya posványába. Pedig már integetett az utja, amire kikövezték maguk az elmúltak.

Fájdalmasan kidobta agyából kicsinyes játékaill, eladta férges lelki rimáját — könnyü lett!

Az emberek gyűlöletet ordítottak felé!

De benne szent volt a labilitás hintája, tornázott alatta az ingás hajója.

Tarisznyájában a céltalanságát vitte az asszony felé, hogy ketten bujhassanak az arénák sarkába.

Hiszzen szeretésbe fűröszténé az asszonyát, ki benne tavaszra kendőzi az embert, tavaszra és távlatok lendületébe röpíti a fényességét.

Ökölcsapások sulyai alatt homlok tisztán feléje görbedni!

És ha feléje ért, megszólalt az asszony:

— Tied a mellem és ágyékomba égetem a vágyam és részen túl viszem egészünk életét érted.

— A hátad mögött az asszony, benned az asszony és hiába teszed a lépésed tovább!

De őt nyilazta az indulás! És a szava:

— Függni a messzin... Nem mérni lépést.

Az asszony mögötte még utána ordította az ölelését.

Minden fordulója egyre könnyebb. Valahol elvesztette a sulyát. Az asszonyban.

Még néha miéltre gondolt.

Azután maga köré táncoltatta minden elveszett holmiját.

A dolgok körülpányvázták, de ő egyenesbe markolta a gerendáját dél felé.

MIHÁLYI ÖDÖN

MŰVÉSZET

A „MA“-T TÖBB IZBEN ÉRT TÁMADÁSOKRÓL

A Ma, mint irodalom és művészet és a Ma írói, művészei, mint a maguk meggyőződését a művészet eszközeivel kiállítások, nyomtatás és előadás útján hirdető emberek kritikát érdemelnek. Kritikát a művészet, mint legmagasabbrendű szociális életmegnyilvánulás szempontjaiból és azontul: kritikát a legjobb értelemben vett ember (morális ember) legszélesebb értelemben vett jóléte szempontjából.

Ha a Ma fennállása óta ezuttal először, hasábjain magát védi és az őt ért támadásokra, kigunyoltásra és a tájékozatlanok bárgyu jóhiszeműségére építő rosszhiszeműsége, úgy mint fennállása óta mindig, nem magával a *felvilágosultaknak csinált művészetével* válaszol, teszi ezt épen azért, mert nem kritikával, hanem félig járatlan félig rosszakaratu sajtóhajszával áll szemben és mert, csaknem minden eddig létezett kritikai tér megszüntével ebben a hajszában minden kritikai szempont teljes háttérbeszorulását látja. S amidőn ezt teszi, tulajdonképpen nem tesz mást, minthogy *magyarázó* írást ad arról, amit fennállása óta nyomtatásban, kiállításokon és előadásokon *csinált*.

A Ma folyóirat céljának morális és művészetbeli tartalma van, amely részek elválaszthatatlan egységet képeznek és amely egységnek épen az a legelőbbretolt plasztikai pontja, hogy együvértartozónak ismeri a legtisztább moralitást és a művészetet. *Ebben a törekvésében volt a Ma lehetetlen a burzsoatársadalom művészetlenségében. Hogy morális eszményeit: a minden babonától és más lelki kényszer-től megszabadult és megtisztított embert, a társadalom horizontjában, mint magasabb erkölcsiségben élő egyéniséget elérje: művészetet csinál és propagál és pedig olyan formájú művészetet, amilyen írója, a fejlődő ember egyéniségéhez legközelebb esik. Ha volt úgy, hogy a — hangsúlyozni kell: mindig egy cél felé, a legtisztább és legteljesebb ember morális tétele felé törekvő egyes művészek művészetének ez a megnyilvánulási formája idegen forma-elemeket is tartalmazott s így futurista, kubista, expresszionista vagy bármilyen »ista« művészet hírébe keveredett; vagy ha volt úgy, hogy a legtömörebb, legkifejezőbb, legszuggesztivebb s egyúttal legagresszivebb forma-eszközök keresése*

közben idegen komlikált művészetek disszonáns vagy dekadens forma-elemei kerültek a Mába: — lehetett ez azért is, mert mondanivalójához ép a »futurista«, »kubista« vagy »szimultanista« kifejezési módot találta legtömörebbnek, legkifejezőbbnek, legszuggesztivebbnek és ami lényegbevágó: *legagresszivebbnek*. Biztuk és bizzuk a kritikára annak megállapítását, hogy van-e a Ma művészei-írói között formában, művészetben önálló egyéniség: de egyik s együvértartozók vagyunk abban, hogy minden művészetünknek célja van a moralitás emelése tömegben, tisztítása kvalitásban, mint örökké forradalmas és forradalmasító cél. És ennek elérésére vagyunk futuristák is, szimultanisták is, expresszionisták is, illetőleg sem futuristák, sem expresszionisták, stb.

Igy volt ez körülbelül a Ma világszemléleti tartalmával is. Rövidlító vagy felületes (a riportírók hangjából és bánásmódjából ítélve: rövidlító és rosszhiszeműen felületes) észlelés után »lettiünk« szocialistákká, anarchistákká s minden más »istákká«, holott voltunk *szocialisták* csak annyiban, hogy a munkások forradalmában láttuk az első nagy lépést: a kapitalistává, erkölcsietlenné, embertelenné és *szellemielenné* aljasodott társadalom rendjének a levegőberepítését és a szocializmus céljaiban látjuk a társadalom olyan gazdasági strukturáját, amely a magasabbrendű, szabad, morális ember felé való állandó és forradalmas törekvést lehetővé teszi; anarchisták csak annyiban, hogy emberietlennek tartjuk az *embernek, mint egyénnek* anyagi vagy szellemi elnyomását, történjék az egyéni önkény, osztályelnyomás, nemzeti-vallási elnyomás, falanxterezés vagy épen a biblia útján. Ilyenformán vagyunk szocialisták is, anarchisták is, illetve sem szocialisták sem anarchisták — de valljuk magunkat *aktivistáknak*, a szónak olyan értelemben, hogy a forradalmi aktivitást tartjuk a legteljesebb életnek.

Akkor tehát, amikor új formalehetőségekért bányásztunk, mert a burzsoa-impresszionizmus degenerált posványaiában minden életakarás megfojtását láttuk és mert a szórakoztatás és könyfakasztás olcsó hivatása nem volt elég nekünk művészetnek, mert mint művészek is elsősorban teljes, morális és szabad emberekké akarunk lenni — kívül álltunk nemcsak a kapitalista osztályon, (amelybe pedig az »llonka«-féle szentimentalizmus épen beletartozik), hanem az *egész kapitalista társadalmi rendszeren kívül állottunk*, amelybe pedig az *elnyomott, felvilágosulatlan, mű-*

vészetek iránt teljesen indolens proletárság is beletartozott. A burzsoagondolkodásu intellektussal szemben állottunk a célok miatt, a törekvéseinkkel paralell törekvő proletariátuson kívül állottunk a tömeg intellektusának hiánya miatt.

Akkor pedig, amikor az új ember új moráljáért, az u. n. »kollektív individuumért«, a társadalom szellemiségéért, minden kényszer, de főleg minden *szellemi kényszer alól való mentesítéséért* indítottunk harcra művészetet (és azért *művészetet*, mert abban éreztük a *magunk egyéniségének teljeseését*) szintén szemben állottunk az uralkodó *hapitalizmussal*, de egy táborba tartoztunk a forradalmi munkássággal és csak legszélsőbb forradalmi törekvéseikkel voltunk szolidarisak, mert ezek vittek legnagyobb s a legbiztosabb lökéssel ami célunk felé, amely célt az egész intellektus élet törekvésévé akarjuk tenni.

Látható tehát, hogy a szocializmushoz, kommunizmushoz, anarchizmushoz *legalább annyi, vagy még több közünk van nekünk, akik minden »izmusok« terebélyes fáját legvégső gyökerénél, a legtisztább értelemben vett emberi jólét pontjánál fogva lóbáljuk meg a nagy tömegek felett mint azoknak, akik az ágak tetején hímblóznak vezércikkék és nagy tudományos készültséggel koncipiált beszédek alakjában. Nem is beszélve a riportozó, nagyrészt gerinctelen elemekről, akiknek, ha szándékaikban volt sok jóakarát is, a munkásság szocialista törekvéseivel más közösségük se volt, minthogy egyszerre mentek a falnak, sőt nem is mindég ugyanannak a falnak.*

Felsoroltakból vonjuk le a következőket:

A »Ma«, amelynek törekvései a művészet szféráiban minden osztályiságon vagy más kategórián felül a legszélesebb értelemben véve: általános emberi célokat kíván szolgálni s ebbeli törekvése össze nem fér azzal, hogy specifikusan proletárköltészetté legyen, amint hogy nem tartotta összeférhetőnek a burzsoa társadalomban, hogy azzá a zsurnalmasztá alacsonyuljon, amely az irodalom és művészet polgári korát oly nagyon jellemzi. És amíg a burzsoa-társadalomban lehetetlenek voltunk, mert *céljainkban* voltunk veszedelmesek a hatalomnak, a proletárok országában csak úgy válhatnánk lehetlenné, ha a *nagyrészt felvilágosodatlan, művészekből évszázadok óta kizárt, az örökös gaz-*

dasági harcokban elanyagiasodott proletár- osztály (nem mint hatalom, hanem mint tömeg) — gyakorolna kritikát a műveink felett. Amint azt a riportozók követelik, nem látva és nem rettenve vissza attól, hogy a burzsoa-kapitalizmusnál erkölcse- lenebbül nyakálnák le a jobbratörekvő mű- vészetet és hogy a katonafiam-költészet művészeté kiállításával és követelésével sohasem ismert tömeghűtítást visznek vég- hez.

S ha a proletáriátust, mint hatalmat agresszive és cselekvőleg kívántuk és üd- vöztük, mert a minden elnyomás meg- szüntetése és az igazi haladás megnyitása az ő történelmi hivatása, tiltakozunk az ellen, hogy a szellemekben alacsony nivón álló proletáriátust, mint tömeg gyakoroljon kritikátlan diktaturát a művészet fölött. Mertha az első lépésével 50%-os értel- mességet kívánna az expresszionizmustól, a másodikkal Shakespeare-től kívánna 20%-al kevesebb pszichológiát és így to- vább, minden művészi és magasabb szellemi kultúra irtó rovására és nem maradna más, mint a vezércikk- és ablakvers, a farkas- antalok és peterdiek, azoktól nem kérve engedményeket, nem lévén azokban semmi. Nem is szólva arról, hogy két hét alatt minden »író« proletárverseket, drámákat, plakátokat, novellákat írta, ami jelentené a művészetnek százszor csufosabb fejte- hajtását a hatalom előtt, a százszor alan- tasabb szellemi prostitúciót, mint volt az a burzsoák társadalmában.

A »Ma« művészei nem szolgálták ki a burzsoa-társadalmat és nem fogják ki- szolgálni a proletárdiktaturát sem. És ha a proletárdiktaturában tisztességes helyisé- get kaphatunk, előadásokat rendezhetünk, stb, ugy a proletárdiktatura nem tesz ve- lünk mást, minthogy élni enged, ha tudunk élni, amit a burzsoa-uralom alatt nem él- vezhettünk.

És ha tudunk élni, amikor nem hagy- tak, a mi tehetségünktől, hivatottságunk- tól függ, hogy élni tudjunk, amikor hagy- nak.

S mindezt a hetekkel ezelőtt nem épen forradalmi tendenciájú cikkei miatt betil- tott az »Ember« című szellemi lapkoldu- s- nak mondjuk régi hitünkkel és céltudatos forradalmi aktivitásunkkal akkor, amidőn ő újból a szabad nap felé emeli gyanu- színű zászlóit.

KAHÁNA MÓZES

AZ ÚJ LIRA ELÉ

Az életre, a produktivitásra immár bebizonyítottan képtelen kapitalista rend fölött — a minden oldalról alapjaiban rengő morál és összeomlott világnézet konturjai fölött — már érezzük a lehetőségek reali- tását, talán a realitások lehetőségeit is a felbontott megkötődöttségekben. A törek- vések gyökerét érezzük és a megindulások eredőjét keressük, a megindulások eredőjét, mint az élet akcióba robbanását.

Az új ember, aki ebből a forrongás- ból élénk egyszerűsödik, a monumentalitás, amivel önmagát hangsúlyozza, a fanatizmus, mellyel egyensúlyba verekszik az eléje szakadó lehetőségekben: determinálják az új lirát, az új ember lényegét, élete dina- mikájának materializálását.

A bizonytalanságok, spekulációk és jövőndölések, a tudósok szűk logikája, a jövőndöndök hü bizonyossága, a töp- rengők negatívlatgatásai, kik mikroszo- kópjuk mögül a tömeget emlegetik vagy individuumot kiabálnak, törvényszerűség- ről beszélnek, vallást keresnek vagy fajtán siránkoznak: csálhatatlan mérlegükön már ledekázták az új embert, hogy líra, epika dráma-e, hogy ez vagy az, hogy csak ez vagy csak az, de én, aki sem a tömegek szentségében, sem az individuum mindent felbontó és felőlelő egyedülvalóságában, sem a vallás átfogó tartalmában, sem a faj hivatást betöltő rendeltetésében, sem a logika csálhatatlanságában, sem a jövőnd- ölés logikátlanságában és a töprengők összehuzott szemöldökében sem hiszek és az életet sem célnak sem eszköznek, sem rendeltetésnek el nem fogadom, az embert pedig mint a mindent befogadás és mindent befogadhatóság maximumát, mint a leghatalmasabb egyedüliséget, mint a naprendszer átmérőjét és a minden lehetőség leghangsúlyosabb fontosságát tagadom —: a művészetet nem a tömegek szükségérzetéből fakadó szellemi táplálék- nak hiszem, hanem harcnak tartom, mely az alkotó harca a benne kibontakozott individuum ellen, a benne háborgó tömeg ellen, az élet ellen, hogy alkotásában a tömeget, az individuumot, az életet át- lépve kozmikus feloldódást szuggeráljon és kozmikus szétrobbanást adjon.

Ennek a szétrobbanásnak a dinami- kája szakad ki lirává. És amikor az új emberről beszélek, akkor az alkotó harcá- ból élénktáruuló új emberre gondolok, aki az idő relativitásait túllépve, nem a cél szolidaritásával evickél a halál elé, hanem éppen a bizonyosság tudatával a cél ellen feszül és harcában folytonosan önmaga fölé vetődik, mert perspektívát érez maga előtt, melynek végtelenségében értékükre

picinyülnek eddigi határai. A határértékek megszűnése saját monumentalitását emeli, dinamikáját fokozza, de egyben egyedül- valóvá hangsúlyozott fontosságát és külön- ségét megszünteti.

A megvalósuló kommunista gazdasági alapról kibontakozó új ember elé nem hatalmasodhat gátnak önmaga, nem iste- nülhet eléje embertársa sem, sem mint nő, sem mint tömeg, mert az új ember monu- mentalitása már mindezeket részévé gyurta és mikor egyensúlyát keresi az eléje szé- dülő perspektívában, mikor belelendül a lehetőségekbe: mindezek sulytalanná mellé- kekednek benne az univerzum teljességé- nek feléréséért és adásáért, ami az alkotást, ami az életakciót jelenti.

Az új líra tehát nem az individuum állásfoglalása az élettel szemben sem az individuum himnusza az életért, de nem is a tömegek hangja. Az új líra az alkotó dinamikájának materializálása, annak a harcnak az eredője, melyet az individuum ellen, a tömeg ellen és az élet ellen: az univerzalitásért harcol.

Az individuum ellen. Mert ez önmaga hangsúlyozásával az élet maximumát jelenti önmaga számára. Problemája a születés és halál határvonalai között mozog. Az idő relativitásával mér. Önmagán túllendülni lényegével ellenkezik. A térből kicsattanni képtelen. És mert maximumnak önmagát tartja: céllal köti meg önmagát. Az individuum ellen, mert az alkotó számára börtön, aki az élet elleni harcában ellen- felének tekintti, ami az élet maximumát önmagában hangsúlyozza.

A tömeg ellen. Mert ez önmaga hang- súlyozásával az élet egy részét jelenti. Önmaga börtönét, mert monumentalitásán- tul hatalmasabb monumentalitást nem, vagy csak az individuum zárt obeliskjé- ben lát. A tömeg ellen, mert kimerül az élet keresésében. A tömeg ellen a tömegért, hogy kereső masszája elől elugva a ha- tárokat és célokat: újabb és újabb lehetősé- gek felé taszítsa.

Az élet ellen. Mindazokkal szemben, akik az életet célnak állítják önmaguk vagy mások elé, vagy eszköznek tekintik valamilyen cél elérésére, vagy rendeltetés- nek hiszik valami prófétai küldetéshez. Mindezekkel szemben az élet ellen éppen a megkötetlen határnélküli abszolútért, az univerzum teljességének feléréséért és adásáért, az alkotásért.

Az élet ellen az idő relativitásának legyőzésével az életnek részünké egysze- rűsítésével, robbanunk magunk elé és robban ki belőlünk az új líra életté.

SZÉLPÁL ÁRPÁD

KÉT UJ REGÉNY.

KÁDÁR ENDRE: BALALAJKA.
FÖLDI MIHÁLY: SÖTÉTSÉG.

Tartalmi sovargások korát éljük és a két regényt, melyekről szólnunk kell, *tartalmi* akarásukért emeljük az átlag fölé. Az igazi, mély rétegekben fekvő tartalom mindig *immanens forma*: ezt nem látják azok, akik az önálló, mindentől elszakadt formát ünneplik a kaoszól kiemelők és az időtlenbe teljesítő ősigazságnak. Regényekkel kapcsolatosan nem igen szokás ilyenekre vonatkoztatni, lényegi kérdések rendszerint lírában, vagy drámában csapnak össze és jutnak dülöngőre. Ám ma inkább mint valaha várjuk a regény renaissanceát; az egyetemes ujjászületés pedig mindenkor a lényegen keresztül vezet.

Igaz: a regény a legtisztábbtalánabb műfaj. A legkülönbözőbb elemekből vegyül; lehet benne a tiszta lehetőségeken felül líra, kontempláció, sőt dráma is — és mindezeket, ha jó és következetes, el is bírja. Majdnem mindig eklektikus tehát. Az eklekticizmus pedig mindenkor bizonyos alacsonyabbrendűséget jelent; kérdés ilyenképpen, hogy lehet-e a regény felé abszolút szemszögből egyáltalában közeledni? — Azt hisszük, igen. Ha végignézzük a világirodalom nagy regényeit, az elemkeveredést (művészetben az ad abszurdum vezetés!) sohasem érezzük rontónak, mert egy átfogó *tartalmi absztrakció* mely az egészet bevelti, formailag is úgy megkeményíti őket, hogy a különösségek egységbe alázkodnak. Flaubert a lappangó absztrakciók mestere; látszólag mindig realitásokat néha (ritkán) más műfajokon keresztül ad, de oly csodálatosan illeszti ezeket össze, hogy végül az egész beleemelkedik az abszolútba. Dosztojevszkij pedig a mindenektől elválasztott *emberen* keresztül jut el az absztrakcióig. Nála minden és bármilyen elem: a külvilágtól, milliótól, ruhától majdnem teljesen lemeztelenített emberben és iránta létezik, bir jelentőséggel. És ha sokmindent befogadó empiriumok az ő regényei is, a sokszerűségek belevesznek absztrakt egysikuságába.

Ma a líra és a dráma is rohan a legtudatosabb absztrakció felé. Itt látjuk a regény új utjait: legyőzni a szükségesen föltolongó sokszerűséget, a tisztátlan eklekticitást. Ezt pedig gyökeresen csak a mondanivaló *absztrakta* fokozásával és az ebből kinövő *absztrakt* megformálással érheti el. — Eddig tulajdonképpen csak naturalisztikus regény volt (tisztán esztétikailag nézve; mint iskola csak fölfokozás a naturalizmus); most legyen a leginkább az empiriához kötött műfaj a regény,

tudatosan és sűrítetten lényegbe emelő, ha nem is mond le a naturalizmus vivmá nyairól teljesen, mint ahogy a róluk a líra, a dráma, de a zene és a képzőművészet sem fog soha többé lemondani. Ebből a szempontból.

I.

Kádár Endre regényét figyeljük, mert ez *eszközeiben* körülbelül az ellenkezőjét adja a föntieknek.

Ősproblémákat hoz. A pillanatember és a morális, religiozus ember ellentétjét, a kettő egymáskeresését. És még valamit, amit erős intuícióval látott meg: hogyan alacsonyodik le a pillanat anarkiáját sovárgó előtt a másik típus filisztérre, okvetlenkedővé a földi kaosz sanda megvilágításában.

De ezt a széles mondanivalót majdnem leoldozhatatlan csomókkal kötözi aktualitásokhoz és esetlegességekhez. Az ő problémák rasszkülömbőségekbe, dátumhoz kötött véleményekbe és a háboru föltevéseibe vannak higitva. Hiszen rengeteg regény van, amely történelmi jelentőséggel bíró eseményekből alakul ki; de ezekben, ha igazak, minden látszat ellenére is csak háttérül, plasztikai okokból szólnak bele történelmiük a tulajdonképeni mondanivalóba (mint az »Education sentimentale«-ban). Kádár regényében majdnem úgy érezzük, hogy: ha, teljesen relativ, rosszellentétek nem volnának, ha 1914–18-ban háboru nem lett volna, akkor ez a regény sem volna lehetséges, mert a legbensőbb indítékait ezek a múlt tények adják meg. Hogy mennyire lerontja az egész mondanivalót ez az aktualitásokhoz való tapadás, bizonyítja egy részlet: a fölfelé néző orosz férfi kivesz felesége, a francia pillanatnő, kezéből egy Maupassant könyvet:

— Ne ezt olvasd, — mondja — hanem Turgenjevet, Dosztojevszkijt, az oroszokat . . .

Kádár beállításában, a regény külső és belső gondolatmenetében ez szinte zsrnalisztikus felületességnek hat. Szabad egy olyan mély problémát, mint amelyet a regény fölvet, Maupassant és Dosztojevszkij összehasonlításával még csak megvilágítani is? — Ám különböztessünk: egy orosz író belesűritheti legbensőbb élményeit abba, hogy a francia író és az egész népet, maga és a fajtája alatt állónak érzi, valami fájó ellentétnek tudja és viszont éppúgy. Fölépithet és transzcendens magosságokig emelhet egy ilyen, nem abszolút, ellentétbe állított művet. De egy harmadik fajhoz tartozónak, ha mint pártatlan lép fel, csak megfigyelés, nem élmény lehet két kivüle álló nép belső ellentéte; igaz alkotások pedig nem

szoktak megfigyelésekből táplálkozni. Ha a maga népe sorsát, mentalitását éli egy alkotó művész, akkor a minden mulandóban lévő alacsonyabbrendűség is fölfokozódhat abszolút tartalommá (mint Dosztojevszkij »Démon«-aiban és több más regényében.)

Még egy sarkalatos hibája van a regénynek, amely már a kompozíciót érinti: az hogy gerincét két hosszú visszaemlékezés képezi. Bár a regény telve van robbanóanyaggal, ez a megkomponálási mód bágyadtá, néha elfáradóvá teszi. Hiszen nyilván kísérletről van itt szó, kísérletről, mely, azt hisszük, nem sikerült.

Ezzel és a lényegnek aktualitásokból való kinövesztésével romlott el majdnem egy olyan legbecsületesebb akarású regény, amilyen elgondolásában és stílusában régóta került magyar, de talán külföldi közönség elé is.

II.

Földi Mihály regénye már a témájánál fogva is közelebb kell hogy álljon megcsinálásban ahhoz a regénytípushoz, amelyet óhajtunk. Majdnem így lehetne összefogni a mondanivalóját: egy lélek fejlődése a szolipszizmustól a pragmatizmusig. De ez alatt a bölcséleti *felépitmény* alatt egy tiszta művészetten keresztül megfogható mély probléma folyik: hogyan szakad el egy ember bensejében és általában a gondolat hogyan szakad el a realitásoktól, a az élet-től. Így megfogalmazva egészen újszerű és erősen megvilágítható ez a probléma, amely szintén ősi.

Földi kemény erővel viszi végig a gondolatmenetet az egész regényen. Sok alkalma nyílik a beállítás folytán elvont fölfokozásokra és egyszer vizionárius erővel ragad meg egy, szinte mellékes, mozzanatot: az udvari jelenetet, a részeg apával, a fal mellé lapuló fiúval.

De sokat ront a kompozíció keménységén, hogy az egyes mozzanatok, epizódok *külsőleg* szervesen, látszatra túl hirtelenül bukkannak fel és követik egymást. Egy regényben, amelyben sohasem lehetnek oly önálló egymásmellettségek, mint a novellában és amely mégis polifonabb mint amaz, minden mozzanat, vagy epizód egy központba siet, nem csak elgondolásban, de megcsinálásban is: vagy egészen szilárd külső bekapcsolással, vagy egy bizonyos végigfolyatással az egészen (még egyszer az Education!). Stílusában pedig sokkal kevésbé tiszta ez a regény Kádárénál.

Mégis, mindezeket túl, mondjuk, hogy Földi Mihály sok igazat, jót hozott és olyat amely sok tekintetben arrafelé néz, ahonnan az új regényt várjuk.

KÜRTI PÁL

A MA KÖRÉBŐL.

ÉRTESITJÜK OLVASÓINKAT, hogy a „Ma” szerkesztősége, kiadóhivatala és képkiallítása az „Uj Szó” volt helyiségebe költözött (IV., Ferenciektere 9.) A szerkesztőséget és kiadóhivatalát érintő összes küldemények már az új címre küldendők. A költözéssel és átalakításokkal járó munkálatok miatt egyelőre hetenként kétszer hétfőn és szerdán 4–6-ig tartunk szerkesztőségi órákat. Kéziratokat lehetőleg gépelt, de feltétlenül olvasható, tintával készült írással kérünk csak beküldeni. Akinek 2 héten belül levélbeli választ nem adunk, kéziratát a beküldéstől számított 6 héten belül a kiadóhivatalban átveheti. Kéziratok további megőrzését nem vállaljuk.

KIADÓHIVATALUNK felhívja az irodalom és művészet barátait előfizetésre és pártoló tagsági jegyek váltására. Az előfizetési díj egy évre 60 K, félévre 30 K, negyedévre 15 K. Pártoló tagsági díj egy évre 100 K.

A pártoló tagsági jegyek birtokosai a tagsági jegy érvényességi időtartama alatt külön előfizetési díj nélkül kapják lapunkat, évenként egy művészi értékű műlapot kapnak ajándékkul és kiállításainkat ingyen látogathatják, stb., stb.

Ugyanitt hívjuk fel olvasóink figyelmét, hogy már ebből a számunkból is 30 számozott amatőr példányt készítettünk meritett papíron különleges kivitelben. Egyes szám ára 10 K. Előjegyzéseket felvesz a kiadóhivatal.

A »MA« könyvei;

- A »MA« első lírai antológiája** (György Mátyás, Kassák Lajos, Komját Aladár, Lengyel József verseiből) ára ... K 10'—
Amatőr kiadás eredeti metszettel, az írók aláírásával, ára (elfogyott) ... K 20'—
Garda József: Valaki játszik velük (dráma) ára ... K 3'—
Mácsa János: Agitációs füzetek a Szinpadért ára ... K 2'—
Szélpál Árpád: Tüntetés (versek) ára K 5'—, Amatőr ... K 10'—
Barta Sándor: Vörös zászló (versek) ára K 5'— (elfogyott) Amatőr ... K 10'—
Kassák Lajos: Éposz Wagner Maszkjában (versek) ára ... K 4'—
Kassák Lajos: Isten Báránykái (három egyfelvonásos) ára ... K 3'—
Kassák Lajos: Életirátás (novellák) ára ... K 10'—
Kassák Lajos: Khalabresz csodálatos pupja (novellák) ára ... K 10'—
Máttila Teutsch János: Linoleum albuma, száz számozott példány ára ... K 50'—
Amatőr példány meritett papíron, a művész sajátkezü nyomásában és kézírásával, ára ... K 150'—
Kahána Mózes: Univerzum (versek) ára ... K 5'—
Guillaume Apollinaire: Kubizmus című festészeti tanulmány, ára ... K 2'50
Hevesy Iván: Tanulmány a futurizmusról, kubizmusról és expressionizmusról 45 reprodukcióval, ára ... K 14'—

Die AKTION könyvei;

- Eine Anthologie** (1914–16) ára
kötve ... K 8'60
Jüngste tschechische Lyrik ára
kötve ... K 8'60
Gottfried Benn: Fleisch (versek) ára
kötve ... K 8'60
Theodor Däubler: Der Hahn (versek) ára
kötve ... K 8'60
Franz Jung: Opferung (regény) ára
kötve ... K 8'60
Ferdinand Hardekopf: Lesestücke, ára
kötve ... K 5'80
Carl Einstein: Anmerkungen
ára ... K 5'80
Ludwig Rubiner: Der Mensch in der Mitte ára ... K 7'20
Alexander Herzen: Erinnerungen. Két kötet ára ... K 30'—
Der Rote Hahn (könyvsorozat 1–12 számig) Tolstoj, Bäumer, Dohm, Viktor Hugó, Otten, Sternheim, Ferdinand Lassalle, Mehring stb. verseiből és tanulmányaiból. Füzetenként ... K 2'50

Der STURM könyvei;

- Herwart Walden:** Tanz der Töne (kotta) ára ... K 6'60
Herwart Walden: Einblick in Kunst (64 reprodukcióval) ára ... K 11'—
Herwart Walden: Gesammelte Schriften, ára ... K 5'50
August Stramm: Du (szerelmversek) ára ... K 6'60
Paul Scheerbart: Glasarchitektur (tanulmányok) ára ... K 4'40
Peter Baum: Schützengrabenverse, ára ... K 6'60
Adolf Knoblauch: Die schwarze Fahn, (regény) ára ... K 4'40
Hermann Essig: Überteufel (dráma), ára ... K 5'50
Hermann Essig: Wetterfrosch (elbeszélés) ára ... K 5'50
Sturm-Bücher (sorozat 1–14. sz.-ig):
August Stramm kis drámái, **Lothar Schreyer**, **Peter Baum**, **Aage von Kohl**, **Adolf Behne** stb. munkái, füzetenként ... K 2'—
Sturm-levelezőlapok a legújabb francia, angol, orosz, német, spanyol és olasz művészek képeinek és szobrainak reprodukcióival, ára darabonként K —'50
Az egész sorozat 75 darabból áll.

Megjelenés dátuma 1919. június 1. — A lap minden cikkéért a szerző felel.

Felelős szerkesztő: KASSÁK LAJOS.

Nyomatott Hunnia-nyomda, Budapest, V., Csáky-utca 49.